

QUINTI SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI
DE PUDICITIA.

- I. Pudicitiae amore Tertullianus in haeresim lapsus, libro hoc errorem Montani persecutus de non recipiendis paenitentibus, saltem mœchis et fornicatoribus; laude pudicitiae praemissa, id ipsum hujus libri argumentum paucis indicat (fessus, se retro, nempe cum librum de Paenitentia scriberet, alterius fuisse sententiae); maxime cum culmen criminum teneant mœchia et fornicatio.
- II. Atque imprimis, Scripturis Scripturas opponens, inde colligere nititur, delicta quaedam esse remissibilia, alia irremissibilia.
- III. Non tamen propterea negligendam prorsus delictorum quorundam paenitentiam.
- IV. Jam vero postquam docuit, mœchiae et fornicationis nomine se comprehendere omnia libidinum delicta,
- V. Mœchiam idololatriæ et homicidio comparari, ex Scripturis ostendit.
- VI. Etsi vero in veteri Testamento exstant exempla veniæ pro mœchis, inveniri etiam judicii; et aliam esse novi Testamenti rationem.
- VII. Deinceps late disputat de parabola ovis et drachmæ perdita.
- VIII. IX. Item de duorum filiorum parabola.
- X. Paenitentiam enim etiam ethnicis competere.
- XI. Exinde et facta Domini peccatoribus edita describit.
- XII. Certe ab Apostolis cum idololatria et homicidio fornicationem interdicti.
- XIII. XIV. Porro et veniam fornicatori corinthio ab Apostolo concessam examinat.
- XV. XVI. Afferens tam secundæ quam prioris ad Corinthios Epistolæ locos adversus fornicatores.
- XVII. Item et similes aliarum apostoli Pauli Epistolarum sententias.
- XVIII. Etiam tales, tum illius, tum veteris Testamenti, quæ communionem ecclesiasticam mœchis adimunt.
- XIX. Similes quoque locos, ex Joannis apostoli et Apocalypsi, et Epistola.
- XX. Ex Epistola deinde ad Hebræos olim (sententia ipsius) Barnabæ titulo, et Levitico, quasdam Scripturas affert, quamquam frustra pro suo instituto.
- XXI. Atqui, non negans Apostolis competisse potestatem remittendi peccata, et proinde etiam Ecclesiæ, id suæ Ecclesiæ spirituali frustra arrogat.
- XXII. Denique agit contra veniam criminum et pacem, quam martyres quidam mœchis donabant, negatoribus negabant. PAM.

CAPUT PRIMUM.

Pudicitia flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudicium omnis bonæ mentis; quamquam rara, nec facile perfecta, vixque perpetua; tamen (a) aliquatenus in sæculo morabitur, si natura præstruxerit, si disciplina persuaserit, censura compresserit. Siquidem omne animi bonum aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur. Sed ut mala magis vincunt, quod ultimorum temporum ratio est; bona jam nec nasci licet, ita corrupta sunt semina; nec erudiri, ita deserta sunt studia; nec cogi, ita exarmata sunt jura. Denique, de qua incipimus, rousque jam exolevit, ut non ejuratio, sed moderatio libidinum pudicitia credatur; isque satis castus habeatur, (b) qui minus castus fuerit. Sed viderit sæculi pudicitia (c) cum sæculo ipso, cum suo ingenio si nascebatur, cum suo studio si erudiebatur, cum suo servitio si cogebatur; nisi quod infelicio etiam, si stetisset, ut infuctuosa, quæ non apud Deum egisset. Malim nullum bonum, quam vanum (d). Quid prodest esse, quod esse non prodest? Nostorum honorum status jam exigitur (1), christianæ pudicitiae ratio concutitur: quæ omnia de cælo trahit, et naturam per lavacrum regenerationis, et disciplinam per instrumentum prædicationis, et censuram per judicia ex utroque Testamento, et coacta constantius ex metu et voto æterni ignis et regni. Adversus hanc nonne (2) dissimulare potuissem? (e) Audio etiam edictum esse propositum, et quidem pe-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Mergitur Oberth. Seml.

(2) Nunc ne Paris.

COMMENTARIUS.

CAP. I. — (a) Aliquatenus in sæculo morabitur. Habebat in mente principium satiræ Juvenalis:

*Credo pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu, etc. RIC.*

(b) Qui minus castus fuerit. Fulvio Ursino legendum videbatur, qui non nimis incestus. Certe expeditior lectio fuerat, qui nimis incestus. RIC.

(c) Sed viderit sæculi pudicitia. De hac late habes

tractatum lib. I ad Uxorem, lib. de Exhortat. Castitatis, et lib. de Monogamia. PAM.

(d) Malim nullum bonum, etc. Vanum hic dicit quod paulo ante infructuosum. Facit vero hoc, quod pudicitiam sæculi bonum vocet, contra eos qui omnia opera infidelium peccata faciunt. PAM.

(e) Audio etiam edictum esse propositum. Si qua fuit edicti formula, eam fuisse his tantum verbis conceptam crediderim: *Episcopus episcoporum edicit: Ego et*

Sciunt etiam obstetrices, quot adulteri conceptus A trucidentur. Etiam apud Christianos non est mœchia sine nobis : ibidem sunt idololatriæ, ubi immundi spiritus res est; ibidem est et homicidium, ubi homo, cum inquinatur, occiditur. Igitur, aut nec illis, aut etiam nobis pœnitentiæ subsidia convenient. Aut detinemus eam, aut sequimur. Hæc ipsæ res loquuntur. Si res voce deficiunt, adsistit idololatriæ, adsistit homicida, in medio eorum adsistit et mœchus, pariter de pœnitentiæ officio sedent, in sacco et cinere inhorrescunt, eodem flatu gemiscunt, eisdem precibus ambiunt, eisdem genibus exorant, eandem invocant matrem. (a) Quid agis, mollissima et humanissima disciplina? aut omnibus eis hoc esse debetis: *beati enim pacifici* (Matth. V, 6); aut, si non omnibus, nostra esse. (b) Idololatram quidem et homicidam B semel damnas, mœchum vero de medio excipis, idololatriæ successorem, homicidæ antecessorem, utriusque collegam? Personæ acceptatio est, miserabiliores pœnitentias reliquisti.

CAPUT VI.

Plane, si ostendas de quibus patrociniis exemplorum, præceptorumque cœlestium, soli mœchiæ, et in ea fornicationi quoque, januam pœnitentiæ expandas, ad hanc jam lineam dimicabit nostra congressio. Præscribam tamen tibi formam necesse est, ne ad vetera manum emittas, ne in terga respicias. *Vetera enim transierunt*, secundum Esaiam (Isa. XLIII, 18, 19), et *nova est jam novatio* secundum Hieremiam (Jer. IV, 5); et *obliti posteriorum, in priora porrigimur*, secundum Apostolum (Philip. III, 15); et *Lex et Prophetæ usque ad Joannem*, secundum Dominum (Matth. XI, 13): nam, et si cum maxime a lege cœpimus demonstrando mœchiam, merito ab eo statu legis, quem Christus non dissolvit, sed implevit (Matth. V, 17). Onera enim legis usque ad Joannem, non remedia; operum juga rejecta sunt, non disciplinarum: libertas in Christo non fecit innocentiam injuriam. Manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentis, pudicitis. In qua lege *beatus vir qui meditabitur die ac nocte* (Psal. I, 1). De qua idem David rursus: *Lex Domini invituperabilis, convertens animas; jura Domini directa, oblectantia corda; præceptum Domini longe lucens, inluminans oculos* (Psal. XVIII, 8 et sqq.). Sic et Apostolus: *Itaque lex D quidem sancta est, et præceptum sanctum et optimum;*

(Rom. VIII, 12), utique, *Non mœchaberis* (Ex. XX, 14). Sed et supra, *Legem ergo evacuamus per fidem? Absit, sed legem sistimus* (Rom. III, 31), scilicet in his quæ et nunc novo Testamento interdicta etiam cumulatiorè præcepto prohibentur. Pro *Non mœchaberis: Qui viderit ad concupiscentiam, jam mœchatus est in corde suo* (Matth. V, 27, 28); et pro *Non occides: Qui dixerit fratri suo racha, reus erit gehennæ* (Id. XXII). Quære an salva sit lex non mœchandi, cui accessit nec concupiscendi. Cæterum, si qua vobis exempla in sinum plaudent, non opponentur huic quam defendimus disciplinæ. Frustra enim lex suprastructa est, origines quoque delictorum, id est concupiscentias et voluntates, non minus quam facta condemnans, si ideo hodie concedetur mœchiæ venia, quia et aliquando (1) concessa est. Cur emolumento hodie pleniorè disciplina coercetur, nisi ut majore forsitan lenocinio tuo indulgeatur? Dabis ergo et idololatriæ et omni apostatæ veniam, quia et populum ipsum totiens reum (c) istorum, totiens invenimus retro restitutum (Judic. III, sqq.). Communicabis et homicidæ; quia et Nabothæ sanguinem Achab deprecatione delevit (III Reg. XXI, 29); David Uriæ cædem, tum caussam ejus mœchiam (2) confessione purgavit (II Reg. XII, 15). Jam et incesta donabis, propter Loth (Gen. XIX, 53, 55); et fornicationes cum incesto, propter Judam (Gen. XXXVIII, 18), et turpes de prostitutione nuptias, propter Osee (Ose. I, 2, 5), et non tantum frequentatas, verum et semel plures propter patres nostros (Gen. XVI, 3, 4; XXIX, XXX). C Utique enim dignum est peræquari nunc quoque gratiam circa omnia retro indulta, si de pristino aliquo exemplo venia mœchiæ vindicatur. Habemus quidem et nos ejusdem vetustatis exempla pro sententia nostra, non modo non indulti, verum etiam repræsentati judicii (d) fornicationis (Gen. XIX, 24, 28). Et utique sufficit tantum numerum viginti quatuor millium populi fornicantis in filias Moab una plaga ruisse (Num. XXV, 4, sqq.). Sed malo in gloriam Christi a Christo deducere disciplinam. Habuerint pristina tempora (e) omnis impudicitis, si volunt Psychici, etiam potestatem; luserit ante Christum caro, imo perierit antequam a Domino suo requisita est; nondum erat digna dono salutis, nondum apta officio sanctitatis. Adhuc in Adam deputabatur cum suo vitio, facile quod speciosum viderat concupiscens, et ad inferiora respiciens, et de ficulneis foliis pruriginem

LECTIONES VARIANTES.

(1) Aliqua Pam. Rhen. Oberth.

(2) Cum causa ejus mœchia Rhen. Pam. Oberth. Leop.

COMMENTARIUS.

(a) *Quid agis mollissima et humanissima disciplina.* Sic alibi dicit, *laxissimæ disciplinæ campum.* Ut contrario sensu Augustinus lib. de *Fide et operibus: Antiquum et robustum morem.* RIC

(b) *Idololatram quidem et homicidam semel damnas.* Ipse infra: *Neque idololatriæ, neque sanguini pax ab Ecclesiis redditur.* RIC. — Hic calumniatur auctor in orthodoxos, tanquam si idololatriam et homicidam ad pœnitentiam non admitterent. PAM.

CAP. VI. — (c) *Populum ipsum totiens reum, etc.*

Ut ut eludere nitatur auctor, certe et his ipsis utuntur B. Cyprianus, B. Pacianus et B. Hieron... uti pœnitentiam omnium peccatorum quantumvis gravium confirmant adversus Novatianos; et ipse Auctor quoque exemplis Achab et David, lib. V *adversus Marcionem*, cap. 11. PAM.

(d) *Repræsentati judicii.* Accipitur hic *repræsentati pro ad præsentiam adducti.* PAM

(e) *Habuerint pristina tempora, etc.* Etiam hic orthodoxos calumniatur. PAM

potius carnis quam tormentis punire contendat, id volens eripere quod vitæ anteponant! Sed jam hæc gloria extinguitur, et quidem per eos quos tanto constantius oportuerat ejusmodi maculis nullam subscribere veniam, quanto propterea quotiens volunt, nubunt (1), ne mœchiæ et fornicationi succidere cogantur: quoniam *melius est nubere quam uri* (I Cor. VII, 9). Nimirum, propter continentiam incontinentia necessaria est, incendium ignibus exstinguetur. Cur ergo et crimina postmodum indulgent pœnitentiæ nomine, quorum remedia præstintunt multinubentia jure? Nam et remedia vacabunt, cum crimina indulgentur; et crimina manebunt, si remedia vacabunt. Itaque utrobique desollicitudine et negligentia ludunt, præcavendo vanissime quibus parcunt, et parcendo ineptissime quibus præcaverunt; cum aut præcavendum non sit, ubi parciuntur; aut parcendum non sit, ubi præcavetur. Præcavent enim, quasi nolint admitti tale quid; indulgent autem, quasi velint admitti; quando si admitti nolint, non debeant indulgere; si indulgere velint, non debeant præcavere. Nec enim mœchia et fornicatio de modicis et (a) de maximis (2) delictis deputantur, ut utrumque competat, et sollicitudo quæ præcavet, et securitas quæ indulget. Sed cum ea sint quæ culmen criminum teneant, non capit et indulgeri quasi modica, et præcaveri quasi maxima. Nobis autem maxima aut summa sic quoque præcaventur, dum nec secundas quidem post fidem nuptias permittitur nosse, nuptialibus et dotalibus si forte tabulis a mœchiæ et fornicationis opere diversas. Et ideo durissime nos infamantes Paracletum disciplinæ enormitate digamos foris sistimus, eundem limitem liminis mœchis quoque et fornicatoribus figimus, (b) jejunas pacis lacrymas profusuris, nec amplius ab Ecclesia quam publicationem dedecoris relaturis.

CAPUT II.

Cæterum, Deus, inquit, bonus et optimus, et misericors et miserator (Psal. CXI, 4), et misericordiæ plurimus (Joel II, 13), quam omni sacrificio anteponebat (I Reg. XV, 22; Ose. VI, 6; Matth. IX, 13, XII, 7); non tanti ducens peccatoris mortem, quam pœnitentiam (Ezech. XVIII, 23, 32, XXIII, 11) salvificator (3) omnium hominum, et maxime fidelium (I Tim. IV, 10). Itaque et filios Dei misericordes et pacificos esse oportebit (Matth. V, 9, 7), donantes invicem, sicut et Christus donavit nobis (Coloss. III, 13); non judicantes, ne judicemur (Matth. VII, 1). Domino enim suo stat quis

vel cadit: tu quis es, ut servum judices alienum? (Rom. XIV, 4). *Dimitte, et dimittetur tibi* (Luc. VI, 37) (c) Talia et tanta futilia eorum quibus et Deo adulantur, et sibi lenocinantur, effœminantia magis quam vigorantia disciplinam, quantis et nos et contrariis possumus repercutere, quæ et Dei severitatem intentent, et nostram constantiam provocent? Quia, etsi bonus natura Deus, tamen et justus (Psal. VII, 12). Ex causa enim, sicut sanare novit, ita et cædere (Deut. XXXII, 39), faciens pacem, sed et condens mala (Is. XLV, 7), pœnitentiam malens (Ezech. XVIII, 23, 32), sed et Hieremiæ mandans, ne pro populo peccatore deprecaretur: *Quoniam si jejunaverint, inquit, non exaudiam obsecrationem eorum; et rursus: Et tu ne adoraveris pro populo, et ne postuleris pro his in prece et oratione, quoniam non exaudiam in tempore quo invocaverint me, in tempore afflictionis suæ* (Jer. VII, 16, XI, 14, XIV, 11, 12). Et adhuc supra, idem misericordiæ prelator quam sacrificii: *Et tu ne adoraveris pro populo isto; et, Ne postuleris misericordiam consequi eos. Et, Ne accesseris pro his ad me, quoniam non exaudiam utique misericordiam postulantes* (Ibid.), utique ex pœnitentia flentes et jejunantes, et afflictationem suam offerentes Deo. *Deus enim zelotes* (Exod. X, 5, XXXIV, 14). (d) et qui naso non deridetur (Galat. VI, 7), adulantiam scilicet boni atque ejus. Et qui licet patiens (Psal. VII, 12), tamen per E-amam comminetur patientiæ finem: *Tacui, numquid et semper tacebo, et sustinebo? quievi, velut parturiens; exurgam, et arcescere faciam* (Isa. XLII, 14, 15). *Ignis enim præcedet ante faciem ipsius, et exuret inimicos ejus* (Psal. XCVI, 3), non solum corpus, verum et animas occidens in gehennam (Matth. X, 28). Cæterum, judicantibus quomodo Dominus comminetur, ipse demonstrat: *Quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis* (Matth. VII, 2). Ita non prohibuit judicare, sed docuit. Unde et Apostolus judicat, et quidem in causa fornicationis, dedendum ejusmodi hominem Satanæ in interitum carnis (I Cor. V, 5), increpans etiam quod fratres non apud sanctos judicarentur (I Cor. VI, 1, 1 sqq.). Adjiciens enim inquit: *Ut quid mihi eos qui foris sunt, judicare?* (I Cor. V, 12). Dimittis autem, ut dimittatur tibi a Deo (Luc. VI, 37). Delicta mundantur, quæ quis in fratrem, non Deum admisit. Debitoribus denique dimissuros nos in oratione profiteamur (Matth. VI, 12). Sed non decet ultra de auctoritate Scripturarum ejusmodi funem contentiosum alterno

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Nubant Oberth. Seml.
(2) Mediis Jun.

- (3) Salutificator Fran.

COMMENTARIUS.

quam ornavit nocens. Ut nemini gloriosa est levitas quæ secum adfert calamitates et damna, sic etiam nemini probrosa est levitas, ex qua sequitur utilitas ingens et honesta. RIC.

(a) De maximis delictis, etc. Modica delicta sunt quæ facile a Deo condonantur, maxima quæ difficulter, qualis est mœchia. LE PR.

(b) Jejunas pacis lacrymas. Absque pacis spe. Sic Jejunantes phitosophia. Jejunantibus cæteris a salute. RIC.

CAP. II. — (c) Talia et tanta futilia eorum. Sic edidit Rhenanus. Sed quo ore Septimius futilia diceret, quæ sunt ex sacris paginis petita? etsi, ut ipse sentiebat, in pravas argumentationes detorta. Itaque malim quod ex Anglicano cod. protulerat Pamelius, *sparsilia*. Nam et in Remensi, *sparsilia* legi Pithæus notaverat. RIC.

(d) Et qui naso non deridetur. Sic reddidit Pauli verbum ad Gal. VI. οὐ μωκτρίζεται. Hesyechius, Μωκτρίζει, χλευάζει, καταγελᾷ ὑπὸ τοῦ μωζῆν τοῖς μωκτρίοις. RIC.

tem ex pœnitentia, quam illorum ex justitia. Aut numquid non justus Judæi, et quibus pœnitentia opus non esset, habentes gubernacula disciplinæ et timoris instrumenta Legem et Prophetas? Posuit igitur illos in parabola, et si non quales erant, sed quales esse debuerant, quo magis suffunderentur, aliis et non sibi pœnitentiam audientes necessariam. Proinde in drachmæ parabola (1), ut ex eadem materia provocata, æque ethnicum drachmam (2) interpretatur; etsi in domo amissam, quasi in Ecclesia; etsi ad lucernæ lumen repertam, quasi ad Dei verbum. Atquin totus hic mundus una omnium domus est, in quo magis in ethnico gratia Dei inlucet, qui in tenebris invenitur, quam christiano, qui jam in Dei luce est. Denique, et ovi et drachmæ unus error adscribitur. Nam si jam in christianum peccatorem defingerentur, post fidem perditam et iterata amissio eorum et restitutum notaretur. Decedam nunc paulisper de gradu isto, quo magis cum etiam decedendo commendem, cum sic quoque obduxero diversæ partis præsumptionem. Conditio christianum jam peccatorem in parabola utraque portendi, non tamen ideo eum affirmandum, qui de facinore mœchiæ et fornicationis restitui per pœnitentiam possit. Licet enim periisse dicatur, erit et de perditionis genere retractare; quia et ovis non moriendo, sed errando, et drachma non intereundo, sed latitando perierunt. Ita, licet dici perisse quod salvum est. Perit igitur et fidelis elapsus (a) in spectaculum quadrigarii furoris, et gladiatorii cruoris, et scenicæ fœditatis, et xysticæ vanitatis, in lusus, in convivia sæcularis solemnitate, in officium, in ministerium alienæ idololatriæ aliquas artes adhibuit curiositatis; in verbum ancipitis negationis (3) aut blasphemiam impexit, ob tale quid extra gregem datus est, vel et ipse forte ira, timore, æmulatione, quod denique sæpe fit, indignatione castigationis abruptus, debet requiri atque revocari. Quod potest recuperari, non aperit, nisi (4) foris perseveraverit. Bene interpretaberis parabolam, viventem adhuc revocans peccatorum. Mœchum vero et fornicatorem, quis non

- (1) Parabolam *Rhen. Oberth. abest.*
 (2) Drachmam *abest a Rhen. et Oberth.*
 (3) Negationis *Jun.*
 (4) Non poterit, si foris *Rig. Par.*

LECTIONES VARIANTES.

- D (3) Lumine *delet Lat.*
 (6) Lancco *Pium.*
 (7) Amasse *Fran.*

COMMENTARIUS.

cum usum et ritum significant. Quod enim affert Pamelius de calicibus vitreis, stanneis, aureis, argenteis ex decretis Pontificum, ad hunc locum minime pertinere existimo. LE PR.

(a) *In spectaculum, etc.* De quatuor his generibus spectaculorum vide ad lib. de Spectac. *De artibus curiositatis in ministerium alienæ idololatriæ:* lib. de Idolol. c. 4, 5, 6, 7, 8 et 9, *de ancipiti negotiatione, ibidem et de verbo blasphemiam, quando quis jurat per idola, cap. 20 ac 29.* Miram autem esset quod auctor vehementia animi blasphemiam inter remissibilia proponeret, cum infra cap. 9, et rursus 15, inter irremissibilia collocet; quare necessario illud, *aut blasphemiam, prætermisimus. PAM.*

(b) *Non drachma, sed talentum.* Etiam si talentum esset, non animadvertit Auctor aliam parabolam regis qui dimisit servo suo decem millia talentum. (*Matth. XVIII.*)

(c) *Totius solis lancea.* Radio. Lanccam tribuit soli,

A mortuum statim admissio pronuntiavit? Quo ore mortuum restitues in gregem ex parabola: ejus auctoritate, quæ non mortuum pecus revocat? Denique, si meministi prophetarum, cum pastores increpantur, puto Ezechielis est vox: *Pastores, ecce lac devoratis et lanis vestimini; quod forte est, occidistis; quod infirmum est, non curastis; quod comminutum est, non ligastis; quod expulsus est, non convertistis; quod perit, non requisistis (Ezech., XXXIV, 2, 5).* Numquid et de mortuo exprobrat, quod non et illud in gregem reficere curaverint? Plane ingerit quod perire oves fecerint, et a bestiis agri comedi. Neque possunt nec perire in mortem, nec comedi, si relinquuntur, ut non perditæ in mortem et comestæ resumantur. Juxta drachmæ quoque exemplum; etiam intra domum Dei Ecclesiam, licet est aliqua delicta pro ipsius drachmæ modulo ac pondere mediocria, quæ ibidem delitescunt mox ibidem et reperta, statim ibidem cum gaudio emendationis transigantur. Mœchiæ vero et fornicationis non drachma, sed talentum (b), quibus exquirendis, non lucernæ spiculi lumine (5), sed (c) totius solis lancea (6) opus est. Simul apparuit, statim homo de Ecclesia expellitur, nec illic manet, nec gaudium confert repertrici Ecclesiæ, sed luctum; nec congratulationem advocat vicinarum, sed contristationem proximarum fraternitatum. Commissa itaque etiam hac nostra cum illorum interpretatione, eo magis in ethnicum spectabunt et ovis et drachmæ argumenta, quanto nec in ejus delicti christianum competere possunt, propter quod in christianum de diversa parte coguntur.

CAPUT VIII.

Sed enim plerosque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem (d) in vestibus purpura oculandis sæpissime evenire est; cum putaveris recte conciliasse temperamenta colorum, et credideris comparationes eorum inter se animasse (7), erudito mox utroque corpore, et luminibus expressis, errorem omnem traducta diversitas evomet (e). Eadem itaque caligine circa filiorum quoque duorum (f) parabolam (*Luc. XV, 11 et seqq.*), quibusdam ad præsens

quam opponat lucernæ spiculo, quod a Julio Polluce dicitur esse *σκευος στρατιωτικόν*. RIC. — Quæ sequuntur, pertinent, non ad pœnitentes peccatores, sed ad eos qui non agunt pœnitentiam; nisi forte de sua Montanistarum loquatur Ecclesia. PAM.

CAP. VIII — (d) *In vestibus purpura oculandis.* Illuminandis. Sic de sole Plinius: *Hic reliqua sidera oculat.* Propriæ autem purpuræ splendor seu fulgor lumen dicitur. Fabius *Instit. VIII: Afferent lumen clavus et purpuræ loco insertæ.* Horatius (*de Arte Poet.*): *Purpureus late qui splendeat unus et alter.*

Arrhianus *Epiet., I, 2: Εγώ δε πορπύρα είναι βιύομαι, τό θλιγμένον έπίνο, και στίλπνιν, και τοίς άλλοίς αίτιν του εύπρ-πί, γαίνονται και καλά.*

(e) *Errorem omnem traducta diversitas evomet.* Ostendit male conciliata fuisse colorum temperamenta. Lanas dicit evomere colores quales imbibere. RIC.

(f) *Circa filiorum quoque duorum parabolam.* In qua certe ipse potius Auctor in caligine a vero lumine exor-

latrocinium est : ita et ubicumque, vel in quacumque semetipsum adulterat et stuprat, qui aliter quam nuptiis utitur. Ideo penes nos occultæ quoque conjunctiones, id est non prius apud Ecclesiam professæ (a) juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. Nec inde (1) consortæ obtentu matrimonii crimen eludant. Reliquas autem libidinum (b) furias impias et in corpora et in sexus ultra jura naturæ non modo limine, verum omni Ecclesiæ tecto submovemus; quia non sunt delicta, sed monstra.

CAPUT V.

Ergo mœchia, quod etiam fornicationis est res, secundum opus criminis quanti æstimanda sit sceleris (c) prima lex Dei præsto est. Siquidem post interdictam alienorum deorum superstitionem, ipsorumque idolorum fabricationem; post commendatam sabbati venerationem; post imperatam in parentes secundam a Deo religionem, nullum aliud in (d) talibus titulis firmandis monendisque substruxit præceptum, quam : *Non mœchaberis* (*Exod. XX, 14*). Post spiritalem enim castitatem sanctitatemque, corporalis sequebatur integritas. Et hanc itaque munivit, hostem statim ejus prohibendo mœchiam. Quale delictum jam intellige, cujus cohibitionem post idololatriæ (2) ordinavit. Nihil secundum longinquat a primo; nihil tam proximum primo, quam secundum : quod fit ex primo aliud, quodammodo primum est. Itaque mœchia adfinis idololatriæ; nam et idololatria mœchiæ nomine et fornicationis sæpe populo exprobrata (*Jer. III, 1, sq.*; *Ezech. XVI, 15, sq.*), etiam sorte conjungetur illi, sicut et serie; etiam damnatione cohærebit illi, sicut et dispositione. Eo amplius præ-

mittens : *Non mœchaberis*; adjungit : *Non occides*: oneravit utique mœchiam, quam homicidio anteponit. In prima itaque (5) fronte sanctissimæ legis, in primis titulis cœlestis edicti, principalium utique delictorum proscriptione signata (4), de loco modum, de ordine statum, de confinio meritum cujusque dignoscas. Est et mali dignitas, quod in summo aut in medio pessimorum collocatur. Pompam quamdam atque suggestum adspicio mœchiæ, hinc ducatum idololatriæ antecedentis, hinc comitatum homicidii insequentis. Inter duos apices facinorum eminentissimos sine dubio digna consedit, et per medium eorum, quasi vacantem locum pari criminis auctoritate complevit. Quis eam talibus lateribus inclusam, talibus costis circumfultam, a cohærentium corpore divellet de vicinorum criminum nexu, de propinquorum scelerum complexu, ut solam eam secernat ad pœnitentiæ fructum? Nonne hinc idololatria, inde homicidium, detinebunt? et si qua vox (5) fuerit, reclamabunt : Noster hic cuneus est, nostra compago? Ab idololatria metamur, illa distinguente conjungimur, illi de medio emicanti adunamur (6); incorporavit nos Scriptura divina, literæ ipsæ glutina nostra sunt, jam nec ipsa sine nobis potest. Ego quidem Idololatria sæpissime mœchiæ occasionem subministro. Sciunt luci mei et mei montes, et vivæ aquæ, ipsaque in urbibus templa, quantum evertendæ pudicitia procuremus (7). Ego quoque Homicidium nonnunquam mœchiæ elaboro. Ut tragœdias omitam (e) sciunt hodie venenarii, sciunt magi, (8) quot pellicatus ulciscar (f) quot rivalitates defendam, quot custodes, quot delatores, quot conscios auferam.

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Periclitabitur, ne inde *Lat.*
 (2) Idololatriam *Pam. Rhen. Oberth. Leop.*
 (3) Ubique *Ms. angl.* utique *Rig.*
 (4) Signatam. De loco *Oberth. Seml.*

- (5) *Vis Ciacc.*
 (6) Adulamur *Pam. Rhen. Oberth.*
 (7) Procurem *Ciacc.*
 (8) Quod *Fran. et in seqq.*

COMMENTARIUS.

quenter usurpat, non modo pro mœchia, sed et pro fornicatione... malim autem legere : *Omne homicidium intra sylvam, pro extra*; sed nolui in contextu quid immutare. *PAM.*

(a) *Non prius apud Ecclesiam professæ.* Oblatis Ecclesiæ per presbyteros fidelibus conjugandis, ut communibus votis conjugio benedicere ur. Hoc enim significat in fine libri II ad *Uxorem*, cum ait : *Unde sufficimus ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii quod Ecclesia conciliat et confirmat oblatio?* Dum occultas conjunctiones interpretatur non prius apud Ecclesiam professas, mirum in modum confirmat de cretum concilii Tridentini de irritis talibus conjunctionibus, eo quod de illis subjicit : *« Juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. Nec inde consortæ obtentu matrimonii crimen eludant. »* *PAM. Sess. 24, de sacram. Matrim, cap. 1. Ric.*

(b) *Reliquas autem libidinum furias impias, etc.* Eleganter distinguit inter limine Ecclesiæ submovere, et omni tecto Ecclesiæ submovere; ac si velit fornicatores et adulteros admissos ad limen Ecclesiæ, uti cap. præced. inter pœnitentes (quamquam frustra, si veniam Ecclesiæ dare non possit, ut perperam adseruit); at monstrorum illorum reos neque ibi admissos, sed prorsus exclusos fuisse. Et vero etiam hinc confirmatur vetustas excommunicationis ecclesiasticæ; de qua supra..., *Apolog* cap. 39, et alibi non semel : ad quam iterum alluditur infra, cap. 7, illis

verbis : *« Ob tale quid extra gregem datus est : ac de Ecclesia expellitur. »* Plura vide cap. 14. *PAM.*

CAP. V. — (c) *Prima lex Dei præsto est.* Prima lex Dei per Moysen tradita, secunda per Christum. Alias primam seu primordiale Dei legem in principio mundi Adæ et Evæ datam fuisse ait, lib. *adversus Judæos*. Itaque convenientius interpretabimur : *Prima lex Dei præsto est*, hoc est, ante omnia occurrit lex Dei. *Ric.*

(d) *Talibus titulis firmandis monendisque.* Hoc in opere Septimiano prætentamus iter manibus, destituti veterum exemplarium luce. Aptius certe videatur, *Talibus titulis firmandis muniendisque.* Etenim post paulo sequitur, *Et hanc itaque munivit.* Titulos vocat, legis divinæ capita; eodemque significato supra, *damnationis titulos dixit.* *Ric.*

(e) *Sciunt hodie venenarii, sciunt magi.* Magos a venenariis distinguere vix poteris; nam venerarii seu venelici, cum magis, chaldæis, genethliacis, thessalisque olim confundebantur, qui alios pharmaceis malisque lædebant artibus, suisque incantationibus vitam etiam aliquando eripiebant. Apuleius in apol. *Amatricem eam, me magum et veneficum clamaret, nullis audientibus.* *LE PR.*

(f) *Quot rivalitates defendam.* Etenim plerique amatores, amatas suas ab rivalibus defendunt homicidio, rivalibus vario mortis genere extinctis. *Ric.*

et quæ illæ scopæ (*Ibid.* 8)? Necessè erat, qui unius peccatoris salutem gratissimam Deo volebat exprimere, aliquam numeri quantitatem nominaret, de quo unum quidem perisse describeret; necesse erat ut habitus requirentis drachmam in domo, tam scoparum quam lucernæ adminiculo adcommodaretur. Hujusmodi enim curiositates et suspecta faciunt quædam, et coactarum expositionum subtilitate plerumque deducunt a veritate. Sunt autem quæ et simpliciter posita sunt ad struendam et disponendam et texendam parabolam, ut illuc perducantur cui exemplum procuratur. Et duo utique filii illuc spectabunt, quo et drachma et ovis. Quibus enim cohærent, eandem habent causam, eandemque utique mussitationem Phariseorum erga commercium Domini ethnicorum: aut, si quis dubitat ethnicos fuisse publicanos apud Judæam, usurpatam (a) jam pridem Pompeii manu atque Luculli (*Deut.* XXIII, 19), legat Deuteronomium: *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel.* (b) Nec tam execrabile esset nomen publicanorum apud Dominum, nisi extraneum vendentium ipsius cæli et terræ et maris transitus. Peccatores autem cum adjungit publicanis (*Luc.* XV, 2), non statim Judæos ostendit, etsi aliqui fuisse potuerunt. Sed unum genus ethnicorum alios ex officio peccatores, id est publicanos, alios ex natura, id est non publicanos pariter ponendo distinguit. Cæterum, nec denotaretur cum Judæis (c) communicans victum, sed cum ethnicis, quorum mensam judaica disciplina depellit. Nunc de filio prologo id prius considerandum est quod utilius: non enim admittetur exemplorum adæquatio, licet C imagini congruentissima, si fuerit saluti nocentissima. Totum autem statum salutis, in tenore disciplinæ constitutum, subverti videmus ea interpretatione quæ ex diverso affectatur. Nam, si christianus est qui acceptam a Deo patre substantiam, utique baptismatis, utique Spiritus Sancti, et exinde spei æternæ, longe evagatus a patre prodigit ethnice vivens, si exutus bonis mentis etiam principi sæculi (cui alii quam diabolo?) servitium suum tradidit, et ab eo porcis alendis, immundis scilicet spiritibus curandis, præpositus, respuit ad patrem reverti; jam non mœchi et fornicarii, sed idololatræ et blasphemi et negatores, et omne apostatarum genus, hæc parabola patri satisfacient. Et elisa est verissime (1) hoc magis modo tota substantia sacramenti (d). Quis enim timebit prodigere quod habebit postea recuperari? quis curabit perpetuo conservare quod non perpetuo poterit amittere? Securitas delicti etiam libido est ejus. Recuperabit igitur et apostata vestem priorem, indumentum

A Spiritus Sancti, et annulum denuo signaculum lavacri, et rursus illi mactabitur Christus (*Luc.* XV, 22, 23), et recumbet eo in throno de quo indigne vestiti a tortoribus solent tolli, et abjici in tenebras (*Matth.* XXII, 12, 13), nedum spoliati. Plus est igitur, si nec expedit in Christianum convenire ordinem filii prodigi. Quod si nec in Judæum integre filii imago concurret, ad propositum Domini simpliciter interpretatio gubernabitur. Venerat Dominus utique, ut quod perierat, salvum faceret, medicus languentibus magis quam sanis necessarius (*Matth.* XVIII, 11, 12, 13; *Luc.* XXIX, 10, V, 31). Hoc et in parabolis figurabat, et in sententiis prædicabat. Quis perit hominum? quis labat de valetudine, nisi qui Deum neseit? quis salvus ac sanus, nisi qui Deum novit? Has duas species de genere fraternas hæc quoque signabit parabola. Vide an habeat ethnicus substantiam in Deo Patre census et sapientiæ et naturalis agnitionis in Deum; per quam et Apostolus notat in sapientia Dei non cognovisse mundum per sapientiam Deum (*I Cor.* I, 21), quam utique a Deo acceperat. Hanc itaque prodegit longe a Domino moribus factus inter errores et illecebras et libidines sæculi, ubi fame veritatis compulsus, tradidit se principi hujus ævi. Ille eum præfecit porcis (ut familiare id dæmonum pecus pasceret), ubi nec ille compos esset vitalis escæ, simulque alios videret in opere divino abundantes pane cælesti. Recordatur patris Dei, satisfacto redit, vestem pristinam recipit; statum scilicet cum quem Adam transgressus amiserat; annulum quoque accipit tunc primum, quo fidei pactionem interrogatus obsignat, atque ita exinde opimitate Dominici corporis vescitur, Eucharistia scilicet. Hic erit prodigus filius, qui nunquam retro frugi, qui statim prodigus, quod non statim Christianus. Hunc et Pharisei de sæculo ad patris complexus revertentem, in publicanis et peccatoribus mœrebant. Et ideo ad hoc solum majoris fratris accommodatus est livor; non quia innocentes et Deo obsequentes Judæi, sed quia invidentes nationibus salutem, plane quos semper apud patrem esse oportuerat. Et utique Judæus ad primam statim vocationem Christiani gemit, non ad secundam restitutionem: illa enim etiam ethnicis relucet, hæc vero quæ in Ecclesiis agitur, ne Judæis quidem nota est. Puto me et materiæ parabolarum, et congruentiæ rerum, et tutelæ disciplinarum accommodatiores interpretationes reddidisse. Cæterum, si in hoc gestit diversa pars ovem et drachmam, et filii luxuriam christiano peccatori configurare, ut mœchiam et fornicationem pœnitentia donec, aut et cætera delicta pariter capi-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Verissime abest a Rig.

COMMENTARIUS.

Cap. IX. — (a) *De judæa usurpata.* Usurpata manu Pompeii, vid. Joseph. Antiquit., lib. XIV, cap. 8. et de *Bello judaico*, lib. I, cap. 5, atque Hegesip. de Excid. Hierosol. lib. I, cap. 14, 17. PAM.

(b) *Nec tam execrabile esset nomen publicanorum.* Belli nervos Septimius execratur, qui libro de *Corona*, militem christianum discinxit. Rig.

(c) *Nec denotaretur cum Judæis communicans.* etc. Etiam in hoc fallitur Auctor, quia denotatus fuit Dominus peccatricis tactum admittens (*Luc.* VII), cum etiam judæa esset, non ethnica. PAM.

(d) *Et elisa est tota substantia sacramenti.* De baptismo intelligitur. PAM.

retinens. (a) Inhærebat usquequaque libidinis virus, et jactæ (1) sordes non ablui (2) idoneæ, quod nec ipsæ adhuc aquæ laverant. At ubi sermo Dei descendit in carnem, ne nuptiis quidem resignatam (b), et *Sermo caro factus est* (Jo., I, 14), ne nuptiis quidem resignanda; quæ ad lignum, non incontinentiæ, sed tolerantiam accederet; quæ non dulces aliquid, sed amarum aliquid (3) indegustaret; quæ non ad inferos, sed ad cælum pertineret; quæ non lasciviæ frondibus, sed sanctimoniæ floribus præingeretur; quæ munditias suas aquis traderet (c); exinde caro quæcumque in Christo reliquas sordes pristinas solvit, alia jam res est, nova emergit jam, non ex seminis imo, non ex concupiscentiæ fimo, sed ex aqua pura et spiritu mundo. Quid itaque illam de pristino excusas? Non (d) *corpus Christi*, non *membra Christi*, non *templum Dei* vocabatur (I Cor., XII, 27; VI, 15, 19; II Cor., VI, 16), cum veniam mœchiæ consequeretur. Itaque, si exinde quo statum vertit, et in Christum tincta induit Christum (Gal., III, 27), et magno redempta est (I Cor., VI, 20), sanguine scilicet Domini et Agni (I Petr., I, 19), tenes aliquod exemplum, sive præceptum, sive formam, sive sententiam indulgentiæ sive indulgentiæ fornicationis atque mœchiæ; habes etiam temporis a nobis definitionem, ex quo deputetur ætas questionis.

CAI UT VII.

A parabolis licebit incipias, ubi est ovis perdita a Domino requisita, et humeris ejus resecta (Luc. XV, 4 et seq.). Procedant ipsæ (e) picturæ calicum vestrorum, si vel in iis perlucet interpretatio pecudis illius, utrumne christiano an ethnico peccatori de restitutione conliniet. Præscribimus enim ex naturæ disciplina, ex lege auris et linguæ, ex mentis sanitate ea semper responderi, quæ provocantur, id est

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Lactæ (lactæ) Pam. alique.
 (2) Non habentes Wouw. cod.
 (3) Aliquid delet Jim.
 (4) Credendus est. Ita editi fere omnes. Restitutionem

- cum figurasset, cui alii reddendum est Ihen. Pam.
 (5) Homo Wouw. cod.
 (6) Non intelligendus Gelen. Pam.
 (7) Velis Rhen. Oberth. Leop.

COMMENTARIUS.

(a) *Inhærebat usquequaque libidinis virus, et jactæ sordes non ablui idoneæ.* De fractis ficulis foliis exiit quasi veneræ pruriginis virus. Hac vero prurigne, primos homines Adamum et Evam exarsisse innuit Septimius, statim atque impermissæ arboris fructu degustato, intellectæ nuditati contegendæ ficulnea folia carpere: hæsisse autem pudendis ipsorum, atque inde posterum, lacteas sordes, libidinis maculas, nec ablui potuisse, priusquam advenisset Christus; quia scilicet nec ipsæ aquæ adhuc laverant, nondum baptismo Christi medicatæ fuerant: itaque nondum erant idoneæ sordibus id genus eluendis. RIC.—Prorsus obscurum, imo mendosum est illud et *lactæ sordes*. PAM.—*Jactæ sordes non ablui idoneæ.* Hæc scriptura est veterum exemplarium quæ vidit Ursinus. Antea lege batur, et *jactæ sortes non habentes idoneæ.* Unde et Ursini exemplaria fortean emendari sic possint, et *lactæ sordes*. Alludit enim Septimius ad humorem qui de foliis ficulneis, sive, ut mox dicet, de lasciviæ frondibus exsudat. RIC.

(b) *Carnem ne nuptiis quidem resignatam.* Elegans est Tertulliani cum illud, *carnem ne nuptiis quidem resignatam*, de B. Mariæ carne virgine, quamquam nuptæ, et *ne nuptiis quidem resignanda*, de carne Christi virgine. Opponit autem Christi facta factis Evæ. PAM.

ad ea quæ provocant. Provocabat, ut opinor, quod Pharisei publicanos et peccatores ethnicos admittentem Dominum, et cum illis de victu communicantem indignati mussitabant (Math., IX, 11). Ad hoc Dominus pecudis perditæ restitutionem cui alii configurasse credendus (4) est, quam ethnico perditæ, de quo agebatur; non de christiano, qui adhuc nemo? aut quale est, ut Dominus quasi cavillator responsionis, omissa specie præsentis quam repercutere deberet, de futura labore? Sed ovis proprie Christianus, et grex Domini Ecclesiæ populus, et pastor bonus Christus (Jo., X, 41, 44 et seqq.): et ideo christianus in ove (5) intelligendus (6), qui ab Ecclesiæ grege erraverit. Ergo nihil ad Phariseorum mussitationem respondisse vis Dominum, sed ad tuam B præsumptionem. Et tamen ita eam vindicare debebis ut neget in ethnicum competere, quæ in christianum existimas convenire. Dic mihi, nonne omne hominum genus unus Dei grex est? nonne universarum gentium idem Deus et Dominus et pastor est? quis magis perit a Deo, quam ethnicus quamdiu errat? quis magis requiritur a Deo, quam ethnicus, quando revocatur a Christo? Denique, antecedit hic ordo in ethnicis, siquidem non aliter christiani ex ethnicis fiunt, nisi prius perditæ, et a Deo requisiti, et a Christo reportati. Ita etiam hunc ordinem servari oportet, ut in eos tale aliquid interpretetur, in quibus prius est. At tu, opinor, hoc velles (7), ut ovem non de grege perditam faceret, sed de arca vel de armario. Sic etsi ethnicorum reliquum numerum justum ait, non ideo Christianos esse ostendit cum Judæis agens, et illos cum maxime obtundens, quod indignarentur spei ethnicorum (Math., XXI, 45); sed ut exprimeret adversus livorem Phariseorum suam gratiam et benevolentiam etiam circa unum ethnicorum, præposuit unius peccatoris salu-

(c) *Quæ munditias suas aquis traderet.* Hoc idem est quod dixit supra alicubi lib. de Baptismo, *Christum baptismo suo aquas sanctificasse*; ubi etiam late de materia baptismi *aqua pura*.

(d) *Non corpus Christi*, etc. Hoc ad calumniam pertinet. PAM.

CAP. VII. (e) — *Picturæ calicum vestrorum.* Eodem pertinet quod infra dicitur cap. 10, *pastor quem in calice depingit*, etc. Unde colligitur tunc temporis calices... non solum depingi solere figuris historiarum novi Testamenti (unde confirmatur usus imaginum in Ecclesia....), sed etiam vitreos fuisse: hoc est enim, *frangi faciles* (cap. 10). Atque hoc ipsum est quod citari in nostris liturgiis latinorum de B. Zepherino ejus ætatis romano pontifice ex Damaso, Walafrido et Rodulpho Tungrensi, quod ille statutum fecerit ut omnia vasa ecclesiæ essent vitrea; addit Martinus Polonus: aut stannea. Verumtamen, non multo post etiam argentea et aurea vasa in usu fuisse patet ibid. ex passione B. Laurentii, apud B. Ambrosium (*Offic.*, lib. II, cap. 48), qui passus est circiter uno mense ante B. Cyprianum, item ex Optato milevit. (lib. I contra Parmen.). Rursum autem *pecudis* nomen usurpat pro *ove*, idque non semel. PAM.— Per picturas intelligit figuras quæ in scriptura cali-

tem ex pœnitentia, quam illorum ex justitia. Aut numquid non justus Judæi, et quibus pœnitentia opus non esset, habentes gubernacula disciplinæ et timoris instrumenta Legem et Prophetas? Posuit igitur illos in parabola, et si non quales erant, sed quales esse debuerant, quo magis suffunderentur, aliis et non sibi pœnitentiam audientes necessariam. Proinde in drachmæ parabola (1), ut ex eadem materia provocata, æque ethnicum drachmam (2) interpretamur; etsi in domo amissam, quasi in Ecclesia; etsi ad lucernæ lumen repertam, quasi ad Dei verbum. Atquin totus hic mundus una omnium domus est, in quo magis in ethnico gratia Dei intucet, qui in tenebris invenitur, quam christiano, qui jam in Dei luce est. Denique, et ovi et drachmæ unus error adscribitur. Nam si jam in christianum peccatorem defugerent, post fidem perditam et iterata amissio eorum et restituitio notaretur. Decedam nunc paulisper de gradu isto, quo magis eum etiam decedendo commendem, cum sic quoque obduxero diversæ partis præsumptionem. Conditio christianum jam peccatorem in parabola utraque portendi, non tamen ideo eum affirmandum, qui de facinore mœchiæ et fornicationis restitui per pœnitentiam possit. Licet enim periisse dicatur, erit et de perditionis genere retractare; quia et ovis non moriendo, sed errando, et drachma non intercundo, sed latitando perierunt. Ita, licet dici perisse quod salvum est. Perit igitur et fidelis elapsus (a) in spectaculum quadrigarii furoris, et gladiatorii cruoris, et scenicæ fœditatis, et xysticæ vanitatis, in lusus, in convivia sæcularis solemnitatis, in officium, in ministerium alienæ idololatriæ aliquas artes adhibuit curiositatis; in verbum ancipitis negationis (3) aut blasphemæ impegit, ob tale quid extra gregem datus est, vel et ipse forte ira, timore, æmulatione, quod denique sæpe fit, indignatione castigationis abruptit, debet requiri atque revocari. Quod potest recuperari, non aperit, nisi (4) foris perseveraverit. Bene interpretaberis parabola, viventem adhuc revocans peccatorum. Mœchum vero et fornicatorem, quis non

- (1) Parabola *Ithen. Oberth. abest.*
 (2) Drachmam *abest a Ithen. et Oberth.*
 (3) Negotiationis *Jun.*
 (4) Non poterit, si foris *nig. Par.*

cum usum et ritum significant. Quod enim affert Pamelius de calicibus vitreis, stanneis, aureis, argenteis ex decretis Pontificum, ad hunc locum minime pertinere existimo. LE PR.

(a) *In spectaculum, etc.* De quatuor his generibus spectaculorum vide ad lib. de Spectac. *De artibus curiositatis in ministerium alienæ idololatriæ:* lib. de Idolol. c. 4, 5, 6, 7, 8 et 9, *de ancipiti negotiatione, ibidem et de verbo blasphemæ, quando quis jurat per idola, cap. 20 ac 29.* Miram autem esset quod auctor vehementia animi blasphemiam inter remissibilia proponeret, cum infra cap. 9, et rursus 13, inter irremissibilia collocet; quare necessario illud, aut blasphemæ, prætermisimus. PAM.

(b) *Non drachma, sed talentum.* Etiam si talentum esset, non animadvertit Auctor aliam parabola regis qui d misit servo suo decem millia talentum. (*Matth. XVIII.*)

(c) *Totius solis lancea.* Radio. Lanceam tribuit soli,

A mortuum statim admissio pronuntiavit? Quo ore mortuum restitues in gregem ex parabola: ejus auctoritate, quæ non mortuum pecus revocat? Denique, si meministi prophetarum, cum pastores increpantur, puto Ezechielis est vox: *Pastores, ecce lac devoratis et lanis vestimini; quod forte est, occidistis; quod infirmum est, non curastis; quod comminutum est, non ligastis; quod expulsus est, non convertistis; quod periit, non requisistis (Ezech., XXXIV, 2, 5).* Numquid et de mortuo exprobrat, quod non et illud in gregem reficere curaverint? Plane ingerit quod perire oves fecerint, et a bestiis agri comedi. Neque possunt nec perire in mortem, nec comedi, si relinquuntur, ut non perditæ in mortem et comestæ resumantur. Juxta drachmæ quoque exemplum; etiam intra domum Dei Ecclesiam, licet es: e aliqua delicta pro ipsius drachmæ modulo ac pondere mediocria, quæ ibidem delitescencia mox ibidem et reperta, statim ibidem cum gaudio emendationis transigantur. Mœchiæ vero et fornicationis non drachma, sed talentum (b), quibus exquirendis, non lucernæ spiculi lumine (5), sed (c) totius solis lancea (6) opus est. Simul apparuit, statim homo de Ecclesia expellitur, nec illic manet, nec gaudium confert repertrici Ecclesiar, sed luctum; nec congratulationem advocat vicinarum, sed contristationem proximarum fraternitatum. Commissa itaque etiam hac nostra cum illorum interpretatione, eo magis in ethnicum spectabunt et ovis et drachmæ argumenta, quanto nec in ejus delicti christianum competere possunt, propter quod in christianum de diversa parte coguntur.

CAPUT VIII.

Sed enim plerosque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem (d) in vestibus purpura oculandis sæpissime evenire est; cum putaveris recte conciliasse temperamenta colorum, et credideris comparationes eorum inter se animasse (7), crudito mox utroque corpore, et luminibus expressis, errorem omnem traducta diversitas evomet (e). Eadem itaque caligine circa filiorum quoque duorum (f) parabola (*Luc. XV, 11 et seqq.*), quibusdam ad præsens

LECTIONES VARIANTES.

- D (3) Lumine *delet Lat.*
 (6) Lanceo *Pun.*
 (7) Amasse *Fran.*

COMMENTARIUS.

quam opponat lucernæ spiculo, quod a Julio Polluce dicitur esse *σκιῶς στρατιωτικόν. Rig.* — Quæ sequuntur, pertinent, non ad pœnitentes peccatores, sed ad eos qui non agunt pœnitentiam; nisi forte de sua Montanistarum loquatur Ecclesia. PAM.

CAP VIII — (d) *In vestibus purpura oculandis.* Illuminandis. Sic de sole Plinius: *Hic reliqua sidera oculat.* Propriæ autem purpuræ splendor seu fulgor lumen dicitur. Fabius *Instit. VIII: Afferent lumen clavus et purpuræ loco insertæ.* Horatius (*de Arte Poet.*): *Purpureus late qui splendeat unus et alter.*

Arrhianus *Epict., I, 2: Ἐγὼ δὲ πορρῶρα εἶναι βούλομαι, τὸ θλιγὸν ἐκεῖνο, καὶ στίλβον, καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιον τοῦ εὐπρόπι, φαίνεσθαι καὶ καλά.*

(e) *Errorem omnem traducta diversitas evomet.* Ostendet male conciliata fuisse colorum temperamenta. Lanas dicit evomere colores quales imbibere. Rig.

(f) *Circa filiorum quoque duorum parabola.* In qua certe ipse potius Auctor in caligine a vero lumine exor-

concolorantibus figuris, a vero lumine exorbitant. A
ejus comparationis quam parabolæ materia prætexit.
Duos enim populos in duobus filiis collocant (a), Ju-
daicum majorem, Christianum minorem. Nec enim
possunt exinde Christianum peccatorem in filio mi-
nore disponere veniam consecuturum, nisi in majore
judaicum expresserint. Porro, si Judaicum ostendero
deficere a comparatione filii majoris, consequenter (1)
utique nec Christianus admittetur ad configuratio-
nem filii minoris. Licet enim filius audiat et Judæus,
et major, quia prior in adoptione (Rom., IX, 29); li-
cet et Christiano reconciliationem Dei Patris inveni-
deat, quod vel maxime diversa pars carpit, sed non
erit Judæi dictum ad Patrem: *Ecce quot annis tibi
servio, et præceptum tuum nunquam præterivi* (Luc.
XV, 29). Quando enim non transgressor legis Ju-
dæus, aure audiens, et non audiens; odio habens tra-
ducentem in portis (b), et aspernamento (2) sermo-
nem sanctum? Sic nec patris ad Judæum erit vox:
Tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt (Luc. XV,
31). Judæi enim apostatæ filii pronuntiantur; generati
quidem, et in altum elati, sed qui non computaverint
Dominum, et qui dereliquerint Dominum, et in iram
provocaverint Sanctum Israelis (Isa., I, 2, 4).
Omnia plane Judæo concessa dicemus, (c) cui etiam
conditio gratior quæque de gula erepta est, nedum
ipsa terra paternæ promissionis. Atque adeo non mi-
nus hodie Judæus, quam minor filius producta sub-
stantia Dei in aliena regione mendicat, serviens usque
adhuc principibus ejus, id est sæculi hujus. Quærant
igitur alium Christiani suum fratrem; Judæum enim C

parabola non recepit. Multo aptius Christianum ma-
jori, et Judæum minori filio adæquassent, secundum
fidei comparationem, si ordo utriusque populi ab utero
Rebecce designatus (Gen. XXV, 22 seqq.) permittet
demutationem, nisi quod et clausula refragaretur.
Christianum enim de restitutione Judæi gaudere, et
non dolere conveniet; siquidem tota spes nostra cum
reliqua Israelis expectatione conjuncta est (Rom. XI).
Ita etsi quædam faciant, sed aliis contra sapientibus
interimitur exemplorum peræquatio. Quamquam (d) et
si omnia ad speculum respondere possint, unum sit
præcipuum periculum interpretationum, ne aliorum
temperetur felicitas comparationum, quam quo para-
bolæ cujusque materia mandavit. Meminimus enim
et (e) his. liones cum allegoricis gestus adcommo-
dant canticis, alia longe a præsentis et fabula et scena
et persona (f), et tamen congruentissime exprimen-
tes. Sed viderit ingenium extraordinarium (g). Nihil
enim ad Andromacham. Sic et hæretici (h) easdem
parabolas quo volunt tribuunt (3), non quo debent
aptissime excludunt (i). Quare aptissime? Quoniam a
primordio secundum occasiones parabolarum, ipsas
materias conflixerunt doctrinarum: (j) vacavit (4)
scilicet illis solutis a regula veritatis ea conquirere
atque componere, quorum parabolæ videntur.

CAPUT IX.

Nos autem, quia non ex parabolis materias com-
mentamur, sed ex materiis parabolæ interpretamur,
nec valde laboramus omnia in expositione torquere,
dum contraria quæque caveamus. Quare centum
oves (Luc. XV, 4)? et quid utique decem drachmæ?

LECTIONES VARIANTES.

(1) Consequetur *Seml. Leop.*(2) Aspernas *Wouw. cod Leop.*(3) Trahunt *Lat. Neaad.*(4) Vacuit *Pam. Rhen. Oberth. Leop.*

COMMENTARIUS.

bitat: atque adeo etiam illi magis (sicut omnibus
etiam hæreticis) competit elegans illa metaphora,
quam orthodoxis; maxime cum ipse libro de Pœnit.
cap. 8, et lib. de Patientia, cap. 12, hanc parabolam
ad penitentia confirmationem adduxerit; sicut etiam
B. Dionysius Areop. epist. 8 ad Demophil., B. Hieron.
epist. 46 ad Damasum; Ambrosius lib. 1 de
Pœnit. cap. 3; August. Quæst. Evang. lib. I cap. 33.
EDD. ex PAM.

(a) *Duos enim populos in duobus filiis collocant, etc.*
Nullum hactenus vidi veterum qui expresse duos filios,
Judaicum majorem, Christianum minorem, interpre-
tentur; quare non est quod eam defendamus senten-
tiam, sed potius illam quæ justos et peccatores intel-
ligit. PAM.

(b) *Odio habens traducentem in portis.* Hoc etiam
torquet in Psychicos, qui in persecutione fugiebant,
aut sese data concussoribus pecunia redimebant. Sic
enim libro de Fuga: *Cum das, utique ne tradaris vo-
luisti. Non traditus autem, traduci hobeas. Ergo dum
nolendo tradi non vis traduci, nolendo negasti quod te
esse, traduci noluisse.* RIC.

(c) *Cui etiam conditio gratior quæque de gula erepta
est.* Conditionem dicit edulia quæque a Deo creata et
condita. RIC.

(d) *Et si omnia ad speculum respondere possint.*
Speculum dicit imaginem, exemplum, parabolam. Sic
libro de Resur. carnis: *Servi igitur exemplo, et conserva
speculum ejus carni.* RIC.

(e) *Histriones allegoricos gestus adcommo-
dant canticis.* Ut jam non sit opus præcone, qui priscis tem-
poribus saltante pantomimo pronuntiabat populis

Carthaginis quid saltator vellet intelligi. Augustinus
lib. II de Doctrina Christiana, cap. 25. Et parabolæ
quæ in sacris Scripturis occurrunt, allegoriæ sunt et
allegorica argumenta. Augustinus in Psal. ciii: *Vi-
dete autem ne putetis nominata allegoria, pantomini
aliquid me dixisse, etc.* RIC.

(f) *Et fabula, et scena, et persona.* De his late, lib.
de Spectac., cap. 10, 17. PAM.

(g) *Sed viderit ingenium extraordinarium.* Ingenium
dicere amat pro machina. Hic vero extraordinarium
histrionis ingenium dicit, quod minime convenit
christiano, quod est extra ordinem christianæ disci-
plinæ. Ideoque adjicit: *Nihil enim ad Androma-
cham.* Hoc est, nihil ad Christum, nihil ad Eccle-
siam Christianam. RIC.

(h) *Sic et hæretici.* Non soli Psychici. RIC.

(i) *Non quo debent, aptissime excludunt.* Pulchrum
et istud de Scripturarum expositione apud hæreticos
solutas a regula veritatis: de quo latius lib. de Præ-
script. cap. 17. Est autem ibi ironia, aptissime exclu-
duunt. Quare aptissime? quoniam, etc. Sic enim prorsus
distinguendus ille locus. Et vero excludunt (metaphora
sumpta a gallinis aut avibus quæ pullos dicuntur
excludere) accipitur pro enucleant, exponunt, interpre-
tantur... Atqui videtur mihi agere contra Marcum et
Colorbasum hæreticos, qui Deum suum ex numeris
conficiebant, et inter cætera (Irenæo teste, lib. I,
cap. 13) ex drachma perdita et ove. PAM.

(j) *Vacavit scilicet illis solutis a regula veritatis, etc.*
Hæreticos omnes hic cum Psychicis notat, non tantum
Colorbasianos qui Deum suum ex numeris conficie-
bant, ut putat Pamelius. LE PA.

quid audit? *Satis habe gratiam meam; virtus enim in A infirmitate perficitur* (II Cor., XII, 9). Hoc, qui Satanæ deduntur, audire non possunt. Hymenæi autem et Alexandri crimen si et in isto et in futuro ævo irremissibile est, blasphemia scilicet; utique Apostolus non (a) adversus terminum Domini sub spe veniæ dedisset Satanæ, jam a fidei in blasphemiam mersos. Unde et naufragos eos juxta fidem pronuntiavit, non habentes jam solatium navis Ecclesiæ: illis enim venia negatur, qui de fide in blasphemiam impegerunt. Cæterum, ethnici et hæretici quotidie ex blasphemia emergunt. Sed etsi dixit: *Tradidi eos Satanæ, ut disciplinam acciperent non blasphemandi*; de cæteris dixit qui, illis traditis Satanæ, id est extra Ecclesiam projectis, crudiri haberent blasphemandum non esse. Sic igitur et incestum fornicatorem non in emendationem, sed in perditionem tradidit Satanæ, ad quem jam super ethnicos delinquendo transierat, ut discerent fornicandum non esse. Denique *in interitum*, inquit, *carnis*, non, in cruciatum; ipsam substantiam damnans per quam exciderat, quæ exinde jam perierat, (b) baptis- mate amisso; *ut spiritus*, inquit, *salvus sit in die Domini* (I Cor., V, 5). Et de hoc enim quærat si spiritus hominis ipsius salvus erit. Ergo salvus erit spiritus tanto scelere pollutus, propter hoc perditam carne, ut salvus sit in pœna. (c) Ergo pœnam sine carne censebit contraria interpretatio, si (1) resurrectionem carnis amittimus. Superest igitur ut eum spiritum dixerit, qui in Ecclesia censetur, salvum, id est integrum, præstandum in die Domini ab immunditiarum contagione, ejecto incesto fornicatore; siquidem sub- jungit: *Non scitis quod modicum fermentum totam desipiat consperstonem* (Ibid. 6)? Et tamen fornicatio incesta non erat modicum, sed grande fermentum.

CAPUT XIV.

Et his itaque discussis quæ intercesserant, regre- dior ad secundam Corinthiorum, ut probem illud quoque Apostoli dictum, *Sufficiat ejusmodi homini increpatio ista quæ a multis* (II Cor., II, 6), non in forni-

catoris personam convenire. Si enim dedendum Sa- tanæ pronuntiaverat in interitum carnis, utique damnaverat eum magis, quam increpaverat. Alius ergo erat, cui voluit sufficere increpationem; siquidem for- nicator non increpationem de sententia ejus retulerat, sed damnationem. Nam et hoc ipsum dispiciendum tibi offero, an fuerint in Epistola prima et alii qui Apo- stolum contristaverint incondite agentes; et con- tristati sint ab illo, increpationem referentes juxta sensum Epistolæ secundæ, ex quibus in ea veniam aliquis potuerit adipisci. Animadvertamus autem to- tam Epi- tolam primam, ut ita dixerim, non atramento, sed felle conscriptam, tumentem, indignantem, dedi- gnantem, comminantem, invidiosam, (d) et per sin- gulas causas (e) in quosdam quasi mancipis earum figuratam. Sic enim exegerant schismata, et æmula- tiones, et dissensiones, et præsumptiones, et elationes, et contentiones; ut et invidia onerarentur, et correptione retunderentur, et superbia elimarentur, et austeritate deterrentur. (f) Et qualis invidia humilitatis aculeus? *Deo gratias ago, quod neminem vestrum tinxerim, nisi Crispum et Gaium; ne qui dicat quod in nomine meo tinxerim* (I Cor., I, 14, 15). *Nec enim judicavi scire aliquid in vobis, quam Jesum Christum, et hunc crucifixum* (I Cor., II, 2). *Et puto, nos Deus apostolos novissimos elegit (g) velut bestiariorum; quoniam spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis, et hominibus, et purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema* (I Cor., IV, 9, 13). Et: *Non sum liber, non sum apostolus, non Christum Jesum Dominum nostrum vidi* (I Cor., IX, 1)? De quali (2) contra supercilio pronuntiare compulsus est: *Mihi autem in modico est ut a vobis interroger aut ab humano die: neque enim conscius mihi sum* (I Cor., IV, 5, 4); et: *Gloriam meam nemo inaniet* (I Cor., IX, 15). *Non scitis quod angelos sumus judicaturi* (I Cor., VI, 8)? Cæterum libertas quam apertæ objurgationis, quam exerta acies machæræ spiritalis? *Jam ditati estis, jam saturati estis, jam regnatis* (I Cor., IV, 8). Et: *Si quis*

LECTIONES VARIANTES.

(1) Interpretatio. Sic *Leop. ex ms. Wouw.*

(2) Vide quali *Lat.*

COMMENTARIUS.

(a) *Adversus terminum Domini.* Hoc est, adversus D sententiam et determinationem Domini. Etenim Septimio *determinare est judicare, pronuntiare, definire* judicio. RIC.

(b) *Baptisate amisso.* Amisisse baptisma dicitur, qui post lavacrum in idololatriæ, vel mœchiæ, vel homicidii crimen incidit, ut contra, can. 58 concil. Elib., *lavacrum suum integrum habere* dicitur qui post adeptum baptisma, nullius fuerit horumce criminum reus. RIC.

(c) *Ergo pœnam sine carne censebit contraria interpre- tatio, sic resurrectionem carnis amittimus.* Erant qui Pauli verba, *Tradere Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini*, sic accipienda esse dicerent, nempe, carnem facinorosi illius, quem Paulus tradidit Satanæ, variis cruciatibus extortam periisse, ut ita mu- ctus caræ, spiritus salvus esset in die Domini. Hæc autem interpretatio contraria fuit Septimianæ, quæ ne sic quoque spiritum salvum fore concedebat. At igitur opinionem contrariam suæ, pœnam facinoroso illi adscribere, ut sine carne esset, hoc est, ut ejus

caro non resurgeret. Ex eo vero rem absurdissimam sequi, ut carnis illius resurrectio non sit. *Sic resur- rectionem carnis*, inquit, *amittimus.* Hanc enim ex li- bris Ursini scripturam proferri video. Unde fiat veris- simile, et præcedentia, quæ sane alias perperam nobis fuisse tradita suspicarer, in iisdem exemplaribus ita se habere uti hic edita leguntur. RIC.

CAP. XIV. — (d) *Et per singulas causas.* Hoc est, per certa crimina. RIC.

(e) *In quosdam quasi mancipis earum.* Mancipes dicit flagitiosorum insignes, qui patranda impudentis- sime crimina redemisse videantur, addicente Satana, magnario illo totius improbitatis negotiatore. RIC.

(f) *Et qualis invidia humilitatis aculeus?* Qualis aculeus humilitatis ad invidiam submissus? Hoc est, adeo submissæ abjectæque, ut invidiam adversarii faciat. RIC.

(g) *Velut bestiariorum.* Bestiarii sunt servi ad bestias damnati. Gloss. bestiarius, *θηρομάχος*; eadem voce utitur cap. 9 *Apolog LE PA,*

talia concedi oportebit, aut paria quoque eorum mœchiam et fornicationem inconcessibilia servari. Sed plus est, quod nihil aliud argumentari licet citra id de quo agebatur. Denique, si aliorum parabolam transducere liceret, ad martyrium potius dirigeremus spem illarum, quod solum omni substantia producta restituere filium poterit, et drachmam inter omnia, licet in stercore repertam, cum gaudio prædicabit, et ovem per aspera quæque et abrupta fugitivam humeris ipsius Domini in gregem referet. Sed malum in scripturis minus si forte sapere, quam contra. Proinde sensum Domini custodire debemus atque præceptum. Non est levior transgressio in interpretatione, quam in conversatione.

CAPUT X.

Excusso igitur jugo in ethnicum disserendi parabolam istam, et semel disceptata vel recepta necessitate non aliter interpretandi quam materia propositi est, contendunt jam nec competere ethnicis pœnitentiæ denuntiationem, quorum delicta obnoxia ei non sint, ignorantia scilicet imputanda, quam sola natura ream Deo faciat. Porro, nec remedia sapere, quibus pericula ipsa non sapiunt, illic autem pœnitentiæ constare rationem, ubi conscientia et voluntate delinquitur, ubi et culpa sapiat et gratia, illum lugere, illum volutari qui sciat et quid amiserit et quid sit recuperaturus, si pœnitentiam Deo immolarit, utique eam magis filiis offerenti, quam extraneis. Num (1) ergo et Jonas (Jon. III, 4) idcirco ethnicis Ninivitis non putabat pœnitentiam necessariam, cum cavillaretur in prædicationis officio? an potius misericordiam Dei providens etiam in extraneos profusam, quasi destructuram præconium, verebatur? atque adeo propter civitatem profanam nondum Dei compotem, adhuc ignorantia delinquentem, pene periit propheta? nisi quod exemplum passus est Dominicæ passionis, ethnicos quoque pœnitentes redempturæ (Luc. XIII, 29, 30). Bene quod et Joannes Domini vias sternens, non minus militantibus et publicanis, quam filiis Abraham, pœnitentiæ erat præco (Luc. III, 15 seqq.).

A Ipse Dominus Sidoniis et Tyriis præsumpsit pœnitentiam, si virtutum documenta vidissent (Matth. XI, 21). Atquin ego illam naturalibus magis peccatoribus competere contendam, quam voluntariis. Magis enim merebitur fructum ejus qui nondum eo usus est, quam qui jam et abusus est; magisque sapientia remedia prima, quam exoleta. Nimirum Dominus ingratis benignus magis quam ignavis, et citius reprobatu miserericors, quam nondum probatis; ut non magis irascatur contumeliis clementiæ suæ, quam blandiatur; et non libentius extraneis eam impertiat, quam in filiis perdidit, cum gentes sic adoptaverit, dum Judæi de patientia ludunt (a). Sed hoc volunt Psychici, ut Deus justus judex ejus peccatoris pœnitentiam malit quam mortem, qui mortem pœnitentia maluit. B Quod si ita est, peccando promeremur. Age tu, funambule pudicitia et castitatis, et omnis circa sexum sanctitatis, qui tenuissimum filium disciplina ejusmodi veri avia pendente vestigio ingrederis, carnem spiritu librans, animam fide moderans, oculum metu temperans. Quid itaque in gradu totus es? Perge sane, si potueris, si volueris, dum tam securus et quasi in solido es. Nam, si qua te carnis vacillatio, animi avocatio, oculi evagatio de tenore decusserit, Deus bonus est: suis, non ethnicis, sinum subjecit; secunda te pœnitentia excipiet; (b) eris iterum de mœcho Christianus. Hæc tu mihi, benignissime Dei interpres. Sed cederem tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola mœchos amat, divino instrumento meruisset incidi, si non ab omni concilio Ecclesiarum etiam C vestrarum inter apocrypha et falsa judicaretur, adultera et ipsa, et inde patrona sociorum; (c) a qua et alias initiaris; cui ille si forte patrocinabitur pastor, quem in calice depingis, (d) prostitutorem et ipsum Christiani sacramenti, merito et ebrietatis idolum, et mœchiæ asilum post calicem subsecutoræ (e), de quo nihil libentius bibas, quam ovem pœnitentiæ secundæ (f). At ego ejus pastoris scripturas laurio qui non potest frangi: hunc mihi statim Joannes offert cum pœnitentiæ lavacro et officio dicentem: *Facite dignos*

LECTIONES VARIANTES.

(1) Non Pam. nam Obert. Seml.

COMMENTARIUS.

CAP. X.—(a) Judæi de patientia ludunt. Toties læsa, D offensis toties repetitis. Sic in III can. concil. Elib., ubi de Flaminiis post pœnitentiam mœchis: *Placuit ulterius eis non esse dandam communionem, ne lusisse de Dominica communionem videantur*; et can. 47: *Si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius non ludere Deum communionem pacis*. RIC.
 (b) *Eris iterum de mœcho christianus*. Quasi post baptismum in mœchiam lapsus desiderit esse christianus. RIC.
 (c) *A qua et alias initiaris*. Ab illa nimirum apocrypha et falsa Pastoris scriptura, potius quam indubitatis et receptissimis. RIC.
 (d) *Prostitutorem et ipsum Christiani sacramenti*. Eucharistiæ. RIC.
 (e) *Et mœchiæ asilum post calicem subsecutoræ*. Scribendum est *asilum*, nam significat *ἀστρον*.
 Cui nomen asilo
 Romanum est, œstrum Græci vertere vocantes

D Plinius XI, 16: *Nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ cæteras fugant. Oestrum vocatur hoc malum*. Idem: *Asilo sive tabanum dici placet, aculeus in ore*. Hoc percussæ pecudes velut in rabiem aguntur. Atque inde est vocabulum ad venereos furores translatum. Hesychius, *ἀστρον, ἀρ-θισμὸς, ἢ λυγμὸς μῦα· μανία ἀρροδιστοῦ, κύρωσις, φαλακρία*. Septimius igitur Catholicos qui xerophagiis damnant, et mœchis pœnitentibus Ecclesiam reddant, Psychicos vocat, et Pastorem in eorum calice depictum, ebrietatis idolum et libidinis œstrum, unde scilicet corpore bene curato, velut furore perciti, in adulteria et omne lasciviarum genus ruant, blanda impetrandæ pœnitentiæ fiducia invitati. Quam sunt amarulenta hæc in Catholicos convicia! RIC.
 (f) *Ovem pœnitentiæ secundæ*. Hoc est, ovem libidinosam, ovem adulteram; spem impetrandæ adulterio etiam post baptismum admissio veniæ. RIC.

quid audit? *Satis habe gratiam meam; virtus enim in A infirmitate perficitur* (II Cor., XII, 9). Hoc, qui Satanæ deduntur, audire non possunt. Hymenæi autem et Alexandri crimen si et in isto et in futuro ævo irremissibile est, blasphemiam scilicet; utique Apostolus non (a) adversus terminum Domini sub spe veniæ dedisset Satanæ, jam a fidei in blasphemiam mersos. Unde et naufragos eos juxta fidem pronuntiavit, non habentes jam solatium navis Ecclesiæ: illis enim venia negatur, qui de fide in blasphemiam impegerunt. Cæterum, ethnici et hæretici quotidie ex blasphemiam emergunt. Sed etsi dixit: *Tradidi eos Satanæ, uti disciplinam acciperent non blasphemandi*; de cæteris dixit qui, illis traditis Satanæ, id est extra Ecclesiam projectis, erudiri haberent blasphemandum non esse. Sic igitur et incestum fornicatorem non in emendationem, sed in perditionem tradidit Satanæ, ad quem jam super ethnicos delinquendo transierat, ut discerent fornicandum non esse. Denique *in interitum*, inquit, *carnis*, non, in cruciatum; ipsam substantiam damnans per quam exciderat, quæ exinde jam perierat, (b) baptisinate amisso; *ut spiritus*, inquit, *salvus sit in die Domini* (I Cor., V, 5). Et de hoc enim quærat si spiritus hominis ipsius salvus erit. Ergo salvus erit spiritus tanto scelere pollutus, propter hoc perdita carne, ut salvus sit in pœna. (c) Ergo pœnam sine carne censebit contraria interpretatio, si (1) resurrectionem carnis amittimus. Superest igitur ut eum spiritum dixerit, qui in Ecclesia censetur, salvum, id est integrum, præstandum in die Domini ab immunditiarum contagione, ejecto incesto fornicatore; siquidem sub-
C jungit: *Non scitis quod modicum fermentum totam desipiat conspersionem* (Ibid. 6)? Et tamen fornicatio incesta non erat modicum, sed grande fermentum.

CAPUT XIV.

Et his itaque discussis quæ intercesserant, regredior ad secundam Corinthiorum, ut probem illud quoque Apostoli dictum, *Sufficiat ejusmodi homini increpatio ista quæ a multis* (II Cor., II, 6), non in forni-

catoris personam convenire. Si enim dedendum Satanæ pronuntiaverat in interitum carnis, utique damnaverat eum magis, quam increpaverat. Alius ergo erat, cui voluit sufficere increpationem; siquidem fornicator non increpationem de sententia ejus retulerat, sed damnationem. Nam et hoc ipsum dispiciendum tibi offero, an fuerint in Epistola prima et alii qui Apostolum contristaverint incondite agentes; et contristati sint ab illo, increpationem referentes juxta sensum Epistolæ secundæ, ex quibus in ea veniam aliquis potuerit adipisci. Animadvertamus autem totam Epistolam primam, ut ita dixerim, non atramento, sed felle conscriptam, tumentem, indignantem, dedignantem, comminantem, invidiosam, (d) et per singulas causas (e) in quosdam quasi mancipis earum figuratam. Sic enim exegerant schismata, et æmulationes, et dissensiones, et præsumptiones, et elationes, et contentiones; ut et invidia onerarentur, et correptione retunderentur, et superbia elimarentur, et austeritate deterrerentur. (f) Et qualis invidia humilitatis aculeus? *Deo gratias ago, quod neminem vestrum tinxerim, nisi Crispum et Gaium; ne qui dicat quod in nomine meo tinxerim* (I Cor., I, 14, 15). *Nec enim judicavi scire aliquid in vobis, quam Jesum Christum, et hunc crucifixum* (I Cor., II, 2). *Et puto, nos Deus apostolos novissimos elegit* (g) *velut bestiariorum; quoniam spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis, et hominibus, et purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema* (I Cor., IV, 9, 13). Et: *Non sum liber, non sum apostolus, non Christum Jesum Dominum nostrum vidi* (I Cor., IX, 1)? De quali (2) contra supercilio pronuntiare compulsus est: *Mihi autem in modico est ut a vobis interroger aut ab humano die: neque enim conscius mihi sum* (I Cor., IV, 3, 4); et: *Gloriam meam nemo inaniet* (I Cor., IX, 15). *Non scitis quod angelos sumus judicaturi* (I Cor., VI, 8)? Cæterum libertas quam apertæ objurgationis, quam exerta acies machæræ spiritalis? *Jam ditati estis, jam saturati estis, jam regnatis* (I Cor., IV, 8). Et: *Si quis*

LECTIONES VARIANTES.

(1) Interpretatio. Sic *Leop. ex ms. Wouw.*

(2) Vide quali *Lut.*

COMMENTARIUS.

(a) *Adversus terminum Domini.* Hoc est, adversus sententiam et determinationem Domini. Etenim Septimio *determinare est judicare, pronuntiare, definire judicio.* RIC.

(b) *Baptisinate amisso.* Amisisse baptisma dicitur, qui post lavacrum in idololatriæ, vel mœchiæ, vel homicidii crimen inciderit, ut contra, can. 38 concil. Elib., *lavacrum suum integrum habere dicitur qui post adeptum baptisma, nullius fuerit horumce criminum reus.* RIC.

(c) *Ergo pœnam sine carne censebit contraria interpretatio, sic resurrectionem carnis amittimus.* Erant qui Pauli verba, *Tradere Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini*, sic accipienda esse dicerent, nempe, carnem facinorosi illius, quem Paulus tradidit Satanæ, variis cruciatibus extortam periisse, ut ita mulctus caræ, spiritus salvus esset in die Domini. Hæc autem interpretatio contraria fuit Septimianæ, quæ ne sic quoque spiritum salvum fore concedebat. At igitur opinionem contrariam suæ, pœnam facinoroso illi adscribere, ut sine carne esset, hoc est, ut ejus

caro non resurgeret. Ex eo vero rem absurdissimam sequi, ut carnis illius resurrectio non sit. *Sic resurrectionem carnis*, inquit, *amittimus.* Hanc enim ex libris Ursini scripturam proferri video. Unde fiat verisimile, et præcedentia, quæ sane alias perperam nobis fuisse tradita suspicarer, in iisdem exemplaribus ita se habere uti hic edita leguntur. RIC.

CAP. XIV. — (d) *Et per singulas causas.* Hoc est, per certa crimina. RIC.

(e) *In quosdam quasi mancipis earum.* Mancipes dicit flagitiosorum insignes, qui patranda impudentissime crimina redemisse videantur, addicente Satana, magnario illo totius improbitatis negotiatore. RIC.

(f) *Et qualis invidia humilitatis aculeus?* Qualis aculeus humilitatis ad invidiam submissæ? Hoc est, adeo submissæ abjectæque, ut invidiam adversarii faciat. RIC.

(g) *Velut bestiariorum.* Bestiarii sunt servi ad bestias damnati. Gloss. bestiarius, *θηρομάχος*; eadem voce utitur cap. 9 *Apolog LE PR.*

CAPUT XIII.

Novimus plane et hic suspiciones eorum. Revera enim suspicantur apostolum Paulum, in secunda ad Corinthios (II Cor. II, 5, 11), (a) eidem fornicatori veniam dedisse, quem in prima dedendum Satanæ in interitum carnis pronuntiavit (I Cor. V, 3, et seqq.), impium patris de matrimonio hæredem; quasque (1) ipsum postea styllum verterit scribens: *Si quis autem contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ne vos onerem omnes. Satis est talis increpatio quæ a multis fit. Ut e contrario magis vos donare et advocare, ne forte abundantiore tristitia devoretur ejusmodi. Propter quod oro vos, constituatis in eum dilectionem. In hoc enim et scripsi, ut cognoscam probationem vestram quod in omnibus obaudistis mihi. Si cui autem donaveritis, et ego. Nam et ego si quid donavi, donavi in persona Christi, ne fraudemur a Satana: quoniam non ignoramus injectiones ejus* (II Cor. II, 5, 11). Quid hic de fornicatore, quid de paterni thori contaminatore, quid de christiano ethnicorum impudentiam (2) supergresso intelligitur? cum proinde utique speciali venia absolvisset, quem speciali ira damnasset. Obscurius miseretur, quam indignatur; apertior est in austeritate, quam in lenitate: atqui facilius ira quam indulgentia obliqua est; magis tristiora cunctantur, quam lætiora. De modica scilicet indulgentia agebatur; quæ si forte nunc æstimaretur, quando maxima quæque non soleant etiam sine prædicatione donari, tanto abest sine significatione. Et tu quidem pœnitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in ecclesiam inducens, (b) conciliatum et concineratum cum dedecore et horrore compositum prosternis (3) in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacinias invadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem, inque cum hominis exitum quantis potes misericordiæ inlecebris, bonus pastor et (c) benedictus Papa concionaris, et in parabola ovis, capras tuas quæris, tua ovis (4) ne rursus de grege exiliat, quasi non exinde jam hæcat quod nec semel licuit, cæteras etiam metu comples, cum maxime indulgens. Apostolus vero sceleratam libidinem fornicationis incesto onustam tam projacte ignovisset, ut nec hunc saltem (d) habi-

atque legatum (5) pœnitentiæ quem ab ipso didicisse deberes, ab eo exegerit, nihil de postero sit comminatus, nihil de cætero allocutus? Quin imo, et ultro (6) obsecrat, constituerent in eum dilectionem, quasi satisfaciens, non quasi ignoscens: et tamen dilectionem audio, non communicationem. Quod et ad Thessalonicenses: *Si quis autem non obaudit sermone nostro per epistolam, hunc notate, nec commisceamini illi, ut reveatur, non quasi inimicum deputantes, sed quasi fratrem objurgantes* (II Thess. III, 14). Adeo potuisset dicere et fornicatori dilectionem solummodo concessam, non et communicationem. Incesto vero nec dilectionem, quem scilicet auferri jussisset de medio ipsorum, multo magis utique de animo. Sed verbatum ne fraudarentur a Satana circa ejus personæ amissionem, quem Satanæ ipse projecerat; aut ne abundantia mœroris devoraretur, quem in interitum carnis addixerat. Hic jam carnis interitum in officium pœnitentiæ interpretantur, quod videatur jejuniis et sordibus et incuria omni et dedita opera malæ tractationis carnem exterminando satis Deo facere; ut ex hoc argumententur fornicatorem, imo incestum illum, non in perditionem Satanæ ab Apostolo traditum, sed in emendationem, quasi postea veniam ob interitum, id est conflictationem carnis, consecuturum, igitur et consecutum. Plane idem apostolus Hymenæum et Alexandrum Satanæ tradidit, ut emendarentur non blasphemare, sicut Timotheo suo scribit (I Tim., I, 20). (e) Sed et ipse datum sibi ait sudem, angelum Satanæ, a quo colaphizaretur ne se extolleret. (II Cor., XII, 7). Si et hoc tangunt ut traditos Satanæ ab illo, in emendationem, non in perditionem intelligamus, quid simile blasphemia et incestum et anima ab his integra, imo non aliunde quam ex summa sanctitate et ex omni innocentia elata, quæ in apostolo colaphis si forte cohibebatur, per dolorem, ut aiunt, auriculæ vel capitis. Incestum vero atque blasphemiam totos homines in possessionem ipsi Satanæ, non angelo ejus tradidisse mernerunt. Et de hoc enim interest, imo et ad hoc plurimum refert, quod illos traditos ab Apostolo legimus Satanæ; Apostolo vero angelum datum Satanæ. Postremo, cum deprecatur Dominum Paulus,

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Quasive Rhen. Oberth. quasi vel Leop.
 (2) Ethnicum impudentia Par.
 (3) Prosternens Pam. Oberth. Seml.

- D (4) Tua ovis delet Lat.
 (5) Legitimum Leop. ex ms. Wouwe.
 (6) Ultra Oberth. Seml.

COMMENTARIUS.

Nisi denique revocabitur iteratione, mœchiæ utique et sanguinis et idololatriæ. RIC.

CAP. XIII.—(a) *Eidem fornicatori veniam dedisse, etc.* Primæ scilicet ad Cor. V notabis fornicatorem vocari qui incesto se polluerat, unde postea paterni thori contaminatorem appellat, sicque fornicationis et incestus nomine promiscue utitur. LE PR.

(b) *Conciliatum et concineratum.* In cilicio et cinere pœnitentium squalore. RIC.

(c) *Benedictus Papa concionaris.* In vetustissimo hoc scriptore Papæ nomen occurrit, qui et benedictus, ut cap. 30 de Præscript., ubi Eleutherium benedictum vocat, qui et pontifex fuit romanensis et martyr. LE PR.

(d) *Habitu legatum pœnitentiæ.* Hoc est, gentium

consensu delegatum, dicatumque et convenientissimum pœnitentium seu reorum mœstitiæ: vel habitum pœnitenti datum legatumque quasi per damnationem, in hæc verba: Qui mœchus, qui fornicator, Ecclesiæ pacem sibi reddi postulaverit, in luctu et squalore, in sacco et cinere fratrum genua pressare damnatus esto. Alias, quod proponi video, legitimum, non displiceret. RIC.

(e) *Sed et ipse datum sibi ait sudem, angelum Satanæ.* Aliquis haud sine causa mirabitur, Tertullianum, postquam Paulinum illum ἀγγελοῦ, angelum Satanæ, latine reddidit sudem, mox opinioni accedere existimantium iis vocabulis significari dolorem auriculæ vel capitis. RIC.

quid audit? *Satis habe gratiam meam; virtus enim in infirmitate perficitur* (II Cor., XII, 9). Hoc, qui Satanæ deduntur, audire non possunt. Hymenæi autem et Alexandri crimen si et in isto et in futuro ævo irremissibile est, blasphemia scilicet; utique Apostolus non (a) adversus terminum Domini sub spe veniæ dedisset Satanæ, jam a fidei in blasphemiam mersos. Unde et naufragos eos juxta fidem pronuntiavit, non habentes jam solatium navis Ecclesiæ: illis enim venia negatur, qui de fide in blasphemiam impegunt. Cæterum, ethnici et hæretici quotidie ex blasphemia emergunt. Sed etsi dixit: *Tradidi eos Satanæ, uti disciplinam acciperent non blasphemandi*; de cæteris dixit qui, illis traditis Satanæ, id est extra Ecclesiam projectis, crudiri haberent blasphemandum non esse. Sic igitur et incestum fornicatorem non in emendationem, sed in perditionem tradidit Satanæ, ad quem jam super ethnicos delinquendo transierat, ut discerent fornicandum non esse. Denique *in interitum*, inquit, *carnis*, non, in cruciatum; ipsam substantiam damnans per quam exciderat, quæ exinde jam perierat, (b) baptisinate amisso; *ut spiritus*, inquit, *saveus sit in die Domini* (I Cor., V, 5). Et de hoc enim quærat si spiritus hominis ipsius salvus erit. Ergo salvus erit spiritus tanto scelere pollutus, propter hoc perditam carne, ut salvus sit in pœna. (c) Ergo pœnam sine carne censebit contraria interpretatio, si (1) resurrectionem carnis amittimus. Superest igitur ut eum spiritum dixerit, qui in Ecclesia censetur, salvum, id est integrum, præstandum in die Domini ab immunditiarum contagione, ejecto incesto fornicatore; siquidem sub-

toris personam convenire. Si enim dedendum Satanæ pronuntiaverat in interitum carnis, utique damnaverat eum magis, quam increpaverat. Alius ergo erat, cui voluit sufficere increpationem; siquidem fornicator non increpationem de sententia ejus retulerat, sed damnationem. Nam et hoc ipsum dispiciendum tibi offero, an fuerint in Epistola prima et alii qui Apostolum contristaverint incondite agentes; et contristati sint ab illo, increpationem referentes juxta sensum Epistolæ secundæ, ex quibus in ea veniam aliquis potuerit adipisci. Animadvertamus autem totam Epistolam primam, ut ita dixerim, non atramento, sed felle conscriptam, tumentem, indignantem, dedignantem, comminantem, invidiosam, (d) et per singulas causas (e) in quosdam quasi mancipis earum figuratam. Sic enim exegerant schismata, et emulationes, et dissensiones, et præsumptiones, et elationes, et contentiones; ut et invidia onerarentur, et correptione retunderentur, et superbia elimarentur, et austeritate deterrerentur. (f) Et qualis invidia humilitatis aculeus? *Deo gratias ago, quod neminem vestrum tinxerim, nisi Crispum et Gaium; ne qui dicat quod in nomine meo tinxerim* (I Cor., I, 14, 15). *Nec enim judicavi scire aliquid in vobis, quam Jesum Christum, et hunc crucifixum* (I Cor., II, 2). *Et puto, nos Deus apostolos novissimos elegit (g) velut bestiariorum, quoniam spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis, et hominibus, et purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema* (I Cor., IV, 9, 15). Et: *Non sum liber, non sum apostolus, non Christum Jesum Dominum nostrum vidi* (I Cor., IX, 1)? De quali (2) contra supercilio pronuntiare compulsus est: *Mihi autem in modico est ut a vobis interroger aut ab humano die: neque enim conscius mihi sum* (I Cor., IV, 5, 4); et: *Gloriam meam nemo inaniet* (I Cor., IX, 15). *Non scitis quod angelos sumus judicaturi* (I Cor., VI, 8)? Cæterum libertas quam apertæ objurcationis, quam exerta acies machæræ spiritalis? *Jam ditati estis, jam saturati estis, jam regnatis* (I Cor., IV, 8). Et: *Si quis*

CAPUT XIV.

Et his itaque discussis quæ intercesserant, regredior ad secundam Corinthiorum, ut probem illud quoque Apostoli dictum, *Sufficiat ejusmodi homini increpatione ista quæ a multis* (II Cor., II, 6), non in forni-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Interpretatio. Sic Leop. ex ms. Wouw.

(2) Vide quali Lat.

COMMENTARIUS.

(a) *Adversus terminum Domini*. Hoc est, adversus sententiam et determinationem Domini. Etenim Septimio *determinare est judicare, pronuntiare, definire* iudicio. RIC.

(b) *Baptisinate amisso*. Amisisse baptisma dicitur, qui post lavacrum in idololatriæ, vel mœchiæ, vel homicidii crimen incidit, ut contra, can. 58 concil. Elib., *lavacrum suum integrum habere* dicitur qui post adeptum baptismam, nullius fuerit horumce criminum reus. RIC.

(c) *Ergo pœnam sine carne censebit contraria interpretatio, sic resurrectionem carnis amittimus*. Erant qui Pauli verba, *Tradere Satanæ in interitum carnis, ut spiritus saveus sit in die Domini*, sic accipienda esse dicerent, nempe, carnem facinorosi illius, quem Paulus tradidit Satanæ, variis cruciatibus extortam periisse, ut ita mutatus carni, spiritus salvus esset in die Domini. Hæc autem interpretatio contraria fuit Septimianæ, quæ ne sic quoque spiritum salvum fore concedebat. At igitur opinionem contrariam suæ, pœnam facinoroso illi adscribere, ut sine carne esset, hoc est, ut ejus

caro non resurgeret. Ex eo vero rem absurdissimam sequi, ut carnis illius resurrectio non sit. *Sic resurrectionem carnis*, inquit, *amittimus*. Hanc enim ex libris Ursini scripturam proferri video. Unde fiat verisimile, et præcedentia, quæ sane alias perperam nobis fuisse tradita suspicarer, in iisdem exemplaribus ita se habere uti hic edita leguntur. RIC.

CAP. XIV. — (d) *Et per singulas causas*. Hoc est, per certa crimina. RIC.

(e) *In quosdam quasi mancipis earum*. Mancipes dicit flagitiosorum insignes, qui patrandæ impudentissime crimina redemisse videantur, addicente Satana, magnario illo totius improbitatis negotiatore. RIC.

(f) *Et qualis invidia humilitatis aculeus? Qualis aculeus humilitatis ad invidiam submissæ? Hoc est, adeo submissæ abjectæque, ut invidiam adversarii faciat*. RIC.

(g) *Velut bestiariorum*. Bestiarii sunt servi ad bestias damnati. Gloss. bestiarius, θηριομάχος; eadem voce utitur cap. 9 Apolog LE PR,

se putat scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire (I Cor., VII, 2). Nonne et tunc in faciem alienjus impingens? Quis enim, inquit, te d'scernet? quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis (I Cor., IV, 7)? Nonne et illos in os cædit? Quidam autem in conscientia usque nunc quasi idolothytum edunt. Sic autem delinquentes, percutiendo conscientias fratrum infirmas, in Christum delinquent. Jam vero et nominatim: Aut non habemus potestatem manducandi et bibendi, et mulieres circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini et Cæphas (I Cor., IX, 4, 5)? Et: Si alii de potestate vestra consequuntur, non magis nos (I Cor., X, 12)? Æque et illos singulari stylo figit. Propterea qui se putat stare, videat ne cadat (I Cor., XI, 16); et: Si quis contentiosus videtur, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Domini (I Cor., XI, 16). Tali clausula maledicto detexta: Si quis non amat Dominum Jesum, sit anathema, Maranatha (I Cor., XVI, 22), aliquem utique percussit. Sed illic magis stabo ubi Apostolus magis fervet, ubi ipse fornicator aliis quoque negotium fecit: Quasi non sim venturus ad vos, inflati sunt quidem. Veniam autem citius, si permiserit Dominus, et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Et quid vultis veniam ad vos, in virga, an in spiritu lenitatis? (I Cor., IV, 18, 21)? Quid enim suberat? Auditur in vobis in totum fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec in gentibus, ut uxorem patris sui quis habeat. Et vos inflati estis, et non luxistis potius, ut auferatur de medio vestrum qui tale facinus admisit (I Cor., V, 1, 2)! Pro quo lugerent? Uti que pro mortuo. Ad quem lugerent? Uti que ad Dominum. Quomodo ut auferatur (53) de media illorum? Non utique ut (a) extra Ecclesiam detur; hoc enim non a Deo postularetur, quod erat in præsentis officio, sed ut per mortem hanc quoque communem et propriam carnis (b) ipsius, quæ jam cadaver, quæ capulum (2) esset immunditia irreuerabili tabidosum, plenus de Ecclesia deberet auferri. Et ideo, quomodo interim potuit auferri, iudicavit dedendum ejusmodi Satanæ in interitum carnis. Maledici enim eam sequebatur, quæ diabolo projiciebatur, ut sacramento benedictionis exactoraretur, nunquam in castra Ecclesiæ reversura. Videmus itaque hoc in loco divisam Apo-

stoli severitatem in quemdam inflatum et in quemdam incestum; in alterum virga, in alterum sententia armatum: virga quam (5) minabatur, sententia quam exequabatur; illam adhuc coruscantem, hanc statim fulminantem, qua increpabat, quaque damnabat. Certumque exinde increpitum quidem sub intentione virgæ tremuisse, damnatum vero sub representatione pœnæ perisse: statim ille timens plagam abiit, ille lucens pœnam. Cum ad Corinthios ejusdem apostoli literæ iterant veniam, fit (4) plane, sed incertum eni, quia nec persona nec causa proscibitur. Res cum sensibus conferam. Si incestus opponitur, ibidem erit et inflatus. Sane ratio (5) satis habetur, cum inflatus increpitus est, incestus vero damnatus est: inflato ignoscitur, sed increpito; incesto non videtur ignotum, ut damnato. Si ei ignoscebatur, cui devoratio ex mœrore nimio timebatur, devorari adhuc increpitus periclitabatur, deficiens ob comminationem et mœrens ob increpationem; damnatus vero et culpa et sententia, jam devoratus deputabatur, qui non mœrere haberet, sed pati quod ante passionem mœrere (6) potuisset. Si idcirco ignoscebatur, ne fraudemur a Satana, in eo utique detrimentum præcavebatur quod nondum perisset: nihil de transacto præcaveatur, sed de adhuc salvo. Damnatus autem, et quidem in possessionem Satanæ, jam tunc perierat Ecclesiæ, cum tale facinus admisisset, nedum cum et ab ipsa egerabatur. Quomodo vereretur fraudem pati ejus, quem jam et ereptum amiserat, et damnatum habere non potuerat? Postremo, quid iudicem indulgere conveniet, quod pronuntiatione deciderit? an quod interlocutione suspenderit? et utique eum iudicem, qui non solet ea quæ destruxit, reædificare, ne transgressor habeatur. Age jam si non tot personas prima Epistola contristasset, si neminem increpisset, neminem terruisset, si solum incestum cecidisset, si nullum in causam ejus in pavorem misisset, inflatum consternasset; nonne melius suspicareris et fidelius argumentareris, aliquem potius longealium apud Corinthios tunc in eadem causa fuisse, ut increpitus et territus et mœrore jam saucius, propterea permittente modulo delicti, veniam postea ceperit, quam ut eam incesto fornicatori interpretareris? Hoc enim legisse debueras, et si non in epistola, sed (c) in ipsa Apostoli secta, a pudore clarius quam stylo ejus im-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Quomodo auferatur Pam. — Ad Dominum, ut quo modo Lat. Leop.
(2) Captivum alii. — Quod corruptivum Lat.
(3) Qua Obert. Seml.

(4) Sit Rig. Leop.
(5) Rei ratio Pam. Reatio Gelen.
(6) Mœrore Gelen.

COMMENTARIUS.

(a) Extra Ecclesiam detur. Nihil hic aliud quam excommunicatio, sive censura divina, ut dixit idem cap. 59 Apol., hoc est, cum quibusdam propter scelera communionem fratrum penitus interdicitur. De ea censura Act. III concilii Chalcedonensis in lit. concilii ad Dioscorum: *καλεσει ἡ θεοσιθεια ὑμῶν τοῖς ἐπιτιμοῖς τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρῆσάμεθα κατ' αὐτοῦ* flagitat pietas vestra, vel mulcta in eum ecclesiastica utamur. LE PR.
(b) Carnis ipsius, quæ jam cadaver, quæ capulum esset in munditia irreuerabili tabidosum. Corpus describit

quasi vaginam animæ vilissimæ, foedis scilicet criminum sordibus inquinatissimæ. RIC. — *Immunditia irreuerabili tabidosum*. Irreuerabilem immunditiam dicit, unde recuperari nihil possit, immunditiam scilicet arte nulla curabilem. Sic infra, ubi de lepræ immunditia sanabili, recuperationem et reformationem dixit. RIC.

(c) In ipsa Apostoli secta. Sectam pro moribus posuit. Atque ita Justinianus sub finem tituli *de Legatis*, ubi de legatis probrosis: *Hujusmodi*, inquit, testa-

pressum; ne scilicet Paulum apostolum Christi, doctorem nationum in fide et veritate, vas electionis, Ecclesiarum conditorem, censorem disciplinarum, tantæ levitatis inficeret, ut aut damnaverit temere, quem mox esset absoluturus; aut temere absolverit, quem non temere damnasset, ob solam licet fornicationem simplicis impuditiæ, nedum ob incestas nuptias, et impiam luxuriam, et libidinem parricidalem, quam nec nationibus comparat, ne consuetudini deputaretur; quam absens judicaret, ne spatium reus lucraretur; quam advocata etiam Domini virtute damnaverat, ne humana sententia videretur. Lusit igitur et de suo spiritu, et de Ecclesiæ angelo (a), et de virtute Domini, si quod de consilio eorum pronuntiaverat, rescidit.

CAPUT XV.

Si etiam sequentia illius Epistolæ ad intentionem Apostoli extendas, nec ipsa comparabuntur ad obliterationem incesti, ne et hic suffundatur Apostolus posteriorum incongruentia sensuum. Quale est enim ut cum maxime incesto fornicatori postliminium largitus ecclesiasticæ pacis, statim ingesserit de aversione immunditiarum, de amputatione macularum, de exhortatione sanctimoniarum, quasi nihil contrarium Paulo ante decreverit? Compara denique an ejus sit d cere: *Propterea habentes ministrationem istam, secundum quod misericordiam consecuti sumus, non deficiamus, sed abdicamus oculata dedecoris* (II Cor., IV, 1, 2); qui non dedecoris tantum, sed et sceleris manifestum dedamnaverit (1)(b): an ejusdem sit (2)excusare aliquam impudicitiam qui inter titulos laborum suorum, post angustias atque pressuras, post jejunia et vigiliis, castimoniam quoque prædicavit (II Cor., VI, 5, seqq.); an ejusdem sit recipere in communicationem reprobos quosque, qui scribat: *Quæ enim societas justitiæ et iniquitati? quæ autem communicatio luci et tenebris? Quæ consonantia Christo et Belial; aut quæ pars fideli cum infideli? Aut quis consensus templo Dei et idolis* (Ibid. 14-16)? Nonne constanter audire debuit: Et quomodo discernis quæ supra incesti restitutione junxisti? illo enim iniquitate sociatur, et tenebræ cum luce communicant, et Belial consonat Christo, et infidelis cum fideli sacramenta participat. Et viderint idola, ipse templi Dei vitiator in templum Dei convenit. Nam et hic: *Vos enim, inquit, estis templum Dei vivi; dicit enim:*

(1) Prædamnaverit Lat.
(2) Sit abest a Par.

LECTIONES VARIANTES.

(3) Fidei Gelen.
(4) Nec rhen. Oberth. Leop.

COMMENTARIUS.

mentorum dispositiones valere secta meorum temporum non patitur. Sectam igitur Apostoli dicit quod paulo post naturam atque propositum Apostoli, formam et regulam doctrinarum ejus. Sic supra: *ex forma Petri.* RIC.

(a) *De Ecclesiæ angelo.* Tanquam angelus præsit congregationibus Ecclesiæ; nisi malit quis referre ad episcopum Corinthiorum, eadem phrasi quam ad septem Ecclesiarum angelos scribit B. Joannes apostolus, Apo. II et III. PAM.

Quia inhabitabo in vobis, et inambulabo, et ego Deus istorum, et illi erunt mihi populus. Propter quod discedite de medio eorum, separamini, et immundum ne attigeritis (Ibid. 1, 17). Hoc quoque evolvis, o Apostole, ut cum maxime ipse tanto immunditiarum gargiti manum tradis, et adhuc superdicis: *Habentes igitur promissionem istam, dilecti, emundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes castimoniam in Dei* (3) timore (II Cor., VII, 1). Oro te, qui talia infigit mentibus nostris, revocaverat aliquem fornicatorem in Ecclesiam? an ideo scribit, ne tibi nunc revocasse videatur? Hæc, sicuti et præteritis præscribere, ita et sequentibus præjudicare debebunt; in finem enim Epistolæ dicens: *Ne rursus cum venero humiliet me Deus, et lugcam multos eorum qui ante deliquerunt, et pœnitentiam non egerunt super immunditia quam admiserrunt, fornicatione et vilitate* (II Cor., XII, 21); non utique recipiendos constituit, si pœnitentiam inissent, quos in Ecclesia inventurus erat, sed lugendos et sine dubio efficiendos, (c) ut pœnitentiam perderent. Et cæterum non competit cum de communicatione aliquid hic ostendisse, qui eam supra luci et tenebris, justitiæ et iniquitati negavit. Sed ignorant Apostolum omnes isti, qui aliquid contra naturam atque propositum hominis ipsius, contra formam et regulam doctrinam ejus intelligunt ut sanctitatis omnis etiam ex semetipso magistrum, impuritatis omnis execratorem et expiatorum, et ubique talem, citius incesto, quam (d) alicui humaniori reo Ecclesiam reddidisse præsumat.

CAPUT XVI.

Necesse est igitur usque illis Apostolum ostendi, quem ego et in secunda Corinthiorum talem defendam, qualem in omnibus literis novi, qui et in prima, primus omnium templum Dei dedicavit: *Non scitis vos templum Dei esse, et in vobis Dominum habitare* (I Cor., III, 16)? qui et templo sanciendo, purificandoque ædificatorem legem scripsit: *Si quis templum Dei vitia-verit, vitia-bit illum Deus: templum enim Dei sanctum est quod estis vos* (Ibid. 17). Age jam quis omnino vitiatum Deo redintegravit, id est traditum Satanæ in interitum carnis, cum idcirco substruxerit: *Nemo seducat semetipsum* (Ibid. 18), id est, nemo præsumat vitiatum Deo redintegrari denuo posse; sicut rursus inter cæteros, imo et ante cætera, mæchos et fornicatores et molles et masculorum concubitores negans regnum consecuturos, præmisit: *Ne* (4) *erraveritis*

CAP. XV. — (b) *Dedamnaverit.* Sententiam damnationis rescisserit. Infra dicit, *redintegravit, concorporatum rursus Ecclesiæ.* RIC.

(c) *Ut pœnitentiam perderent.* Absque ulla spe reddende sibi unquam Ecclesiæ: quales supra dixit *jejunas pacis lacrymas*, quæ nihil amplius ab Ecclesiæ sinu relaturæ, quam publicationem dedecoris. RIC.

(d) *Alicui humaniori reo.* Quid quod peccavit, id peccasse humanitus videatur. RIC.

(1 Cor., VI, 9, 10), scilicet si putaveritis eos consecuturos. Quibus autem regnum adimitur, utique nec vita permittitur, quæ inest regno. Etiam ingerens: *Sed in hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in spiritu Dei nostri* (Ibid. 11). Quanto delicta ista ante lavacrum accepto facit, tanto post lavacrum irremissibilia constituit; siquidem denuo ablui non licet. Agnosce et in sequentibus Paulum, columnam immobilem disciplinarum: *Cibi ventri, et venter cibi; Deus et hunc et illos conficit; corpus autem non fornicationi, sed Deo* (Ibid. 13). *Faciamus enim hominem, ait Deus, ad imaginem et similitudinem nostram: et fecit hominem Deus ad imaginem et similitudinem Dei fecit illum* (Gen., I, 26, 27). *Dominius corpori* (1 Cor., VI, 13); *et sermo enim, caro factus est* (Jo. I, 14). *Deus autem et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam* (1 Cor., VI, 14); propter corporis scilicet nexum cum illo. Et ideo: *Non scitis corpora vestra membra Christi* (Ibid. 15)? quia et Christus Dei templum: *Evertite templum hoc, et ego illud in triduo resuscitabo* (Jo., II, 19). *Auferens membra Christi, faciam membra fornicariæ? Non scitis quod qui adglutinatur fornicariæ, unum corpus efficitur? Erunt enim duo in unam carnem. Qui autem adglutinatur Domino, unus est spiritus. Fugite fornicationem* (1 Cor., VI, 15-18). Si revocabilem veniam, quomodo fugiam, mæchus denuo futurus? nihil profecero, si eam fugero; unum ero corpus, cui communicando adglutinabor. *Omne delictum quod admiserit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (Ibid. 18). Ac ne hoc dictum in licenti fornicationis invaderes, ut iam rem tuam, non Domini, delicturus, auferat te tibi, et Christo, sicut disposuerat, adjicit: *Et non estis vestri*; statim apponens: *Empti enim estis pretio, sanguine scilicet Domini; glorificate et tollite Dominum in corpore vestro* (Ibid. 19, 20). Hoc qui praxiit, vide an ignoverit ei qui dedecoravit Dominum, et qui egerit eum de corpore suo, et quidem per incestum. Si vis omnem notitiam Apostoli ebibere, ut intelligas quanta securi censuræ omnem sylvam libidinum cædat, et eradicet, et exaudiet, ne quidquam de residuo (1) fruticare permittat, adspice illum a justa fruge naturæ, a matrimonii dico pomo, animas jejulare cupientem. *De quibus autem scripsistis, bonum est homini mulierem non contingere: sed propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat; vir uxori, et uxor viro debitum reddat* (1 Cor., VII, 1, seqq.). Hujus boni fibulam quis illum nesciat invitum relaxasse, ut fornicationi obviam isset, quam si cui indulset vel indulget, utique consilium remedi sui infregit, et tenebitur jam frændandis continentie conjugii, si fornicatio, ob quam permittuntur, non timebitur; non enim

timebitur quæ ignoscetur. Et tamen ignovisse se profitur matrimonii usum, non imperasse: vult enim omnes sibi adherere (Ibid. 7). Si autem licita ignoscuntur, illicita qui sperant? Inuptis quoque et viduis bonum esse dicit exemplo ejus perseverare; si vero deficerent, nubere, quia *præes: (2) nubere quam uri* (Ibid. 8, 9). Quibus oro ignibus deterius est uri? concupiscentiæ, an pœnæ? Atquin, si fornicatio habet veniam, non urit concupiscentia ejus: Apostoli autem magis est pœnæ ignibus providere. Quod si pœna est quæ urit, ergo veniam non habet fornicatio, quam manet pœna. Interea et divortium prohibens, pro eo aut viduitatis perseverantiam, aut reconciliationem pacis dominico præcepto adversus mæchiam procurat, quia *qui dimiserit uxorem præter causam mæchiæ, facit eam mæchari; et qui dimissam a viro ducit, mæchatur* (Matth., V, 32). Quanta remedia Spiritus Sanctus instaurat, ne id scilicet denuo admittatur, quod ignosci denuo non vult! Jam si usquequaque optimum dicit homini sic esse: *Junctus es uxori, ne quæsieris solutionem, ut mæchiæ locum non des. Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem, ut opportunitatem tibi serves. Quod et si duxeris uxorem, et si nupserit virgo, non peccat; pressuram tamen carnis habebunt hujusmodi* (1 Cor., VII, 26-28). Et hic parcendo permittit. Ceterum, tempus in collecto constituit, ut et *qui habent uxores, sic sint tanquam non habentes* (Ibid. 29); *præterit enim habitus hujus mundi* (Ibid. 31), jam scilicet non desiderantis: *Crescite et multiplicamini* (Gen., I, 28). Sic vult nos *præter sollicitudinem degere, quia inuupti de Domino curent, quomodo placeant Deo; nupti vero de mundo recogitent, quomodo placeant conjugio* (1 Cor., VII, 32-34). Sic melius facere pronuntiat virginis conservatorem, quam erogatorem (Ibid. 40); sic et illam beatiorum decernit quæ, amisso viro, fidem ingressa (a), amaverit occasionem viduitatis; sic (3) hæc omnia continentie consilia ut divina commendat: *Puto, inquit, et ego spiritum Dei habeo* (Ibid.). Quis iste est assertor audacissimus omnis impuditiæ, mæchorum et fornicatorum et incestorum plane fidelissimus advocatus, quibus honorandis suscepit hanc causam adversus Spiritum Sanctum, ut falsum testimonium recitet de apostolo ejus? Nihil tale Paulus indulset, qui totam carnis necessitatem de probis etiam titulis obliterare conatur. Indulget sane non adulteria, sed nuptias: pareit sane matrimonii, non stupris: tentat ne naturæ quidem ignoscere, ne culpæ blandiatur; studet compescere benedictionis concubum, ne maledictionis excusetur. Hoc ei supererat, carnem vel a sordibus purgare; a maculis enim non potest. Sed est hoc solempne perversis et idiotis et hæreticis, jam et psychicis universis, alicujus capituli accipitis occasione, adver-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Reciduo Obert. Seml.

(2) Præstat Lat.

(3) Si Oberth. Seml.

COMMENTARIUS.

CAP. XVI. — (a) *Fidem ingressa*. Montanizat Tertullianus, sic reprobans nuptias ejus quæ vidua post fidei ingressum facta est. Hunc esse sensum Auctoris

patet ex libris *de Exhort. Cast. et de Monog.* EDD. ET PAM.

beat admitti, et admissum a communicatione detru-
dat, sine spe conditionis ullius aut temporis, nostræ
magis sententiæ adstitit eam pœnitentiam ostendens
Dominum malle, quæ ante fidem, quæ ante baptisma
morte peccatoris potior habeatur, semel diluendi per
Christi gratiam, semel pro peccatis nostris morte
functi. Nam hoc etiam in sua persona Apostolus sta-
tu't. Adfirmans enim Christum ad hoc *venisse, ut
peccatores salvos faceret, quorum primus ipse fuisset,*
quid adjicit? *Et misericordiam sum consecutus, quo-
niam ignorans feci incredulitate* (I Tim., I, 16). Ita
clementia illa Dei, malentis pœnitentiam peccato-
ris quam mortem, ad ignorantes adhuc et adhuc
incredulos spectat, quorum causa liberandorum
venerit Christus, non qui jam Deum norint, et
sacramentum didicerint fidei. Quod si clementia
Dei ignorantibus adhuc et infidelibus competit,
utique et pœnitentia ad se clementiam invitat,
salva illa pœnitentiæ specie post fidem, quæ aut le-
vioribus delictis veniam ab episcopo consequi poterit,
aut majoribus et irremissibilibus a Deo solo.

CAPUT XIX.

Sed quonam usque de Paulo, quando etiam Joan-
nes nescio quid diversæ parti supplaudere videatur?
quasi in Apocalypsi manifeste fornicationi posuerit
pœnitentiæ auxilium, ubi ad angelum Thyatirenorum
spiritus mandat habere se adversus eum, quod tene-
ret mulierem (1) *Jezebel, quæ se prophetem dicit, et
docet atque seducit servos meos ad fornicandum et eden-
dum de idolothytis. Et largitus sum illi temporis spa-
tium, ut pœnitentiam iniret, nec vult eam inire nomine
fornicationis. Ecce dabo eam in lectum, et mœchos ejus
cum ipsa in maximam pressuram, nisi pœnitentiam ege-
rint operum ejus* (Apoc. II, 20-22). Bene autem quod
Apostolis et fidei et disciplinæ regulis convenit. *Sive
enim ego, inquit, sive illi, sic prædicamus* (II Cor., XV,
11) Totius itaque sacramenti interest nihil credere
ab Joanne concessum, quod a Paulo sit denegatum.
Hanc æqualitatem Spiritus Sancti qui observaverit, ab
ipso deducetur in sensus ejus. Hæreticam enim fœmi-
nam, quæ quod didicerat a Nicolaitis docere suscepe-

rat, in Ecclesiam latenter introducebat, et merito ad
pœnitentiam urgebat. Cui enim dubium est hæreti-
cum institutione deceptum, cognito postmodum casu
et pœnitentia expiato, et veniam consequi, et (a) in
Ecclesiam redigi? Unde et apud nos ut ethnico par,
imo et super ethnicum hæreticus (b) etiam per ba-
ptisma veritatis (c) utroque homine (2) purgatus ad-
mittitur. Aut si certus es mulierem illam, post fidem
vivam, in hæresin postea exspirasse, ut non quasi
hæreticæ, sed quasi fidei peccatrici, veniam ex pœ-
nitentia vindices (3), (d) sane agat pœnitentiam, sed
in finem mœchiæ, non tamen et restitutionem conse-
cutura. Hæc enim erit pœnitentia, quam et nos de-
beri quidem agnoscimus multo magis, sed de venia
Deo reservamus. Denique ea Apocalypsis in postero-
ribus propudiosos et fornicatores, sicut timidos et in-
credulos et homicidas et veneficos et idololatrias, (e)
qui tale quid in fide fuerint (4), in stagnum ignis
sine ulla conditionali damnatione decrevit. Non enim
de ethnicis videbitur sapere cum de fidelibus pronun-
tiarit: *Qui vicerint, hæreditate habebunt ista* (5), et
ero illis Deus, et illi mihi in filios; et ita subjunxerit:
*Timidis autem et incredulis et (f) propudiosis et forni-
catoribus et homicidis et veneficis et idololatriis particula
in stagno ignis et sulphuris, quod est mors secunda*
(Apoc., XXI, 78). Sic et rursus: *Beati qui ex præceptis
agunt, ut in lignum vitæ habeant potestatem, et in por-
tus ad introeundum in sanctam civitatem. Camis, vene-
ficus, fornicator, homicida, foras* (Apoc., XXII, 14,
15); utique qui non ex præceptis agant: illorum est
enim foras dari qui intus fuerunt. Cæterum, *quid
mihi eos qui foris sunt judicare* (I Cor., V, 12)? præ-
cesserat. De epistola quoque Joannis carpunt statim.
Dictum est: *Sanguis Filii ejus emundat nos ab omni
delicto* (I Joan. I, 7). Semper ergo et omnifariam
delinquemus, si semper et ab omni delicto emundat
nos ille; aut si non semper, non etiam post fidem; et
si non ab omni delicto, non etiam a fornicatione.
Unde autem exorsus est? Lumen prædixerat Deum, et
tenebras non esse in illo, et mentiri nos si dicamus
nos communionem habere cum eo, et in tenebris

LECTIONES VARIANTES.

(1) Quod mulier Jezebel Paris.

(2) Nomine Jun. Lat.

(3) Vindicet Seml. Oberth.

(4) Fuerit Fran.

(5) Hæreditatem... istam Par.

D

COMMENTARIUS.

CAP. XIX. — (a) *In Ecclesiam redigi.* In Ecclesiam
reductus dicitur cui Ecclesia redditur, hoc est eccle-
siasticæ pacis communicatio. RIC.

(b) *Per baptismum veritatis.* Etsi recte hæreticum
institutione deceptum, cognito postmodum casu et pœni-
tentia expiato, veniam consequi asserat, tamen addit
per baptismum veritatis purgatum, atque adeo... seque-
batur eorum errorem qui hæreticos ad Ecclesiam
venientes baptizandos putabant. PAM.

(c) *Utroque homine purgatus.* Nam ethnici ab hæ-
reticis baptizati, pro ethnicis habebantur, hoc est,
super ethnicum hæreticis. Itaque in orthodoxorum
Ecclesiam recipi si postularent, denno baptizabantur,
ita ut homine utroque purgarentur, ethnico illo ve-
teri, et superducto hæretico. RIC.

(d) *Sane agat pœnitentiam, sed in finem mœchiæ.* Sic

agat pœnitentiam, ut a mœchia cesset: etenim, ut
supra dixit, *cessatio delicti radix est vitæ.* Hujus au-
tem delicti veniam a Deo sperandam esse ait Septi-
mius, non ab Ecclesia, uti nec idololatriæ, nec homi-
cidii. Hoc tam rigide, ut mœcho illo extra Ecclesiam
projecto, fideles cæteri disciplinam habeant non mœ-
chandi. Sic enim ipse Apostoli verba interpretatur.
RIC.

(e) *Qui tale quid in fide fuerint.* Hoc est, qui tale
quid post bap-tismum peccaverint. RIC.

(f) *Propudiosos.* Propudiosos vertitur ab Auctore
quod græce est ἰσχυρομένους, pro quo Vulgatus inter-
pres execrandis, et caute prætermisit peccatoribus et
mendacibus, eo quod non multo post iterum quædam
peccata remissibilia agnoscat, et inter ea aut vere-
cundia aut necessitate mentiri. PAM.

faceret (a). Circumcidit Timotheum solum, et tamen abstulit circumcisionem.

CAPUT XVIII.

Sed hæc, inquit, ad interdictionem pertinebunt omnis impudicitiae (b) et additionem omnis pudicitiae, salvo tamen loco veniæ, quæ non statim denegatur, si delicta damnantur, quando veniæ tempus cum damnatione concurrat quam excludit. Sequebatur et hoc Psychicos sapere, et ideo reservavimus huic loco, quæ aperte ad communicationem ecclesiasticam causis ejusmodi negandam etiam antiquitus caussa sunt. Nam et in Proverbiis Salomon, quæ *Paræniis* dicimus, specialiter de mœcho nusquam expiabili: *Mœchus autem, inquit, per indigentiam sensuum perditionem animæ suæ acquirit, dolores et dehonestationes sustinet. Ignominia autem ejus non abolebitur in ævum. Plena enim zeli indignatio viri non parcat in die iudicii* (Prov., VI, 52-56). Hoc si de ethnico putaveris dictum, certe de fidelibus jam audisti (c) per cassum (1): *Excedite de medio eorum, et separamini, et immundum ne tetigeritis* (II Cor., VI, 17). Habes statim in Psalmis *beatum virum qui non abierit in concilio impiorum, et in via peccatorum non steterit, et in cathedra pestilentiae non sederit* (Psal. I, 1). Cujus et postea vox: *Non sedi cum consensu vanitatis, et cum inique agentibus non introibo* (hoc de ecclesia male agentium) *et cum impiis non sedebo: et, lavabo cum innocentibus manus meas, et altare tuum circumdabo, Domine* (Psal. XXX, 4, 5), (e) ut solus plures (2), quoniam quidem, *cum sancto sanctus eris et cum electo electus eris, et cum perverso perversus eris* (Psal., XVII, 26). Et alibi: *Peccatori autem dicit Dominus: Ut quid tu exponis justificationes meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Si videbas furem, curres cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psal. XLIX, 16, seq.). Hinc igitur informatus et Apostolus: *Scrpsi, inquit, vobis in Epistola, non commisceri fornicatoribus, non utique fornicatoribus hujus mundi, et reliqua: Caterum, oportebat vos exire de mundo: nunc autem scribo vobis, si qui frater nominatur in vobis fornicator, aut idololatra* (quid

enim tam conjunctum?), *aut fraudator* (quid enim tam propinquum?), et cætera, *cum talibus ne cibum quidem sumere, nedum Eucharistiam. Modicum* (5) scilicet *fermentum totam desipit conspersionem* (I Cor., V, 9, seq.). Item ad Timotheum: *Manus nemini cito imponas, neque communices delictis alienis* (I Tim., V, 22). Item ad Ephesios: *Nolite ergo participes esse eorum; fuistis enim aliquando tenebræ* (Eph., V, 7, 8). Et adhuc pressius: *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, imo et revincite ea: quæ enim in occulto ab eis fiunt, turpe est edicere* (Ibid., 11). Quid turpius impudicitis? Si autem et ab otiose incedente fratre deantiat subduci Thessalonicensibus (II Thess., III, 6), quanto magis et a fornicatore? Hæc enim consultata (4) sunt Christi Ecclesiam diligentis, qui se pro ea tradidit uti eam sanctificet, emundans lavacro aquæ in verbo, ut sistat sibi Ecclesiam gloriosam, non habentem maculam aut rugam, utique post lavacrum, *sed sit sancta et sine opprobrio* (Eph., V, 25-27), exinde scilicet (f) sine ruga vetustatis (5), ut virgo, sine macula fornicationis, ut sponsa, sine probro vilitatis, ut emundata. Quid (6) si et hic respondere concipias adimi quidem peccatoribus, vel maxime carne pollutis, communicationem, sed ad presens restituendam, scilicet ex penitentia ambiu, secundum illam clementiam Dei qua mavult peccatoris penitentiam quam mortem (Ezech., XXXIII, 11)? hoc enim fundamentum opinionis vestræ usquequaque pulsandum est. Dicimus itaque, clementiæ divinæ si ita esse competisset (7) demonstrationem sui etiam post fidem lapsis, ita (8) Apostolus diceret: *Nolite communicare operibus tenebrarum, nisi penitentiam egerint; et: Cum talibus ne cibum quidem sumere, nisi posteaquam caligas fratrum volutando deterserint; et: Qui templum Dei vitaverit, vitabit illum Deus, nisi omnium focorum cineres in Ecclesia de capite suo excusserit: debuerat enim quæ damnaverat proinde determinasse, quoniã (9) usque (10) et sub conditione damnasset, si temporali et conditionali, et non perpetua severitate damuasset. Porro, cum in omnibus Epistolis et post fidem talem prohibe-*

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Per Isaiam *Lat. Leop.* per causam *Oberth. Seml.*
 (2) Et similes plures *Jun.* scilicet voces *Leop.*
 (3) Eucharistiam medicam scilicet *Fran.*
 (4) Consulta *Oberth. Leop.*
 (5) Vanitatis *Lat.* veritatis *Fran.*
 (6) Quod *Ven.*

- (7) *Sic emendat Lat.* Si ita competisset dari restitutionem suis etiam.
 (8) *Aut Lat.*
 (9) Quoniam *Oberth. Seml. Leop.*
 (10) Usque *abst a Ven.*

COMMENTARIUS.

(a) *Pro ratione temporis*, etc. Perperam affirmat veniam corinthiis concessam, si admittamus id pro ratione temporis factum, sicut circumcisionem Timothei; nihil enim habent inter se commune. PAM.

CAP. XVIII. — (b) *Et additionem omnis pudicitiae.* Addicit prætor, cum quid proprium alicui esse jubet. RIC.

(c) *Per cassum.* Latinius, *per Esaiam*, valde probabili conjectura, nisi illud, *per cassum*, veterum exemplarium auctoritate confirmetur, ut sit in cassum, frustra. RIC.

(d) *Hoc de ecclesia male agentium.* Citata Psalmi verba torquet in Psychicos suos. Atque hoc colore suam ab Ecclesia secessionem prætextit. RIC.

(e) *Ut solus plures.* Iterum persiringit Catholicos;

et schisma suum consolatur, quasi ipse solus innocentia sua cinctus instar plurium sit apud Deum. Quo sensu dixit alias non semel, Ecclesiam esse in uno et altero; sic itaque se, licet cum paucis et licet solum, nihilominus, atque ac si plures, altare Domini circumdatorum. Et sic apud Theodoritum Liberius Episc. Rom. altercatione adversus Constantium Cæs.: *ὅτι διὰ τὸ εἶναι με μόνος ὁ τῆς πίστεως διατροχῆς λόγος.* RIC.

(f) *Sine ruga vetustatis.* Hoc etiam adversus Catholicos, quide sua vetustate adversus Montani novitatem pugnabant, ut observavimus supra, eos igitur Septimius agnoscit priores et vetustiores, sed arguit rugas vetustatis. RIC.

ulla restitutionis mentione. Volo tamen (1) ex redundantia (a) alicujus etiam comitis Apostolorum testimonium superducere, idoneum confirmandi de proximo jure disciplinam magistrorum. Exstat enim et Barnabæ titulus ad Hebræos, adeo satis auctoritatis viro (2), ut quem Paulus juxta se constituerit in abstinentiæ tenere: *Aut ego solus et Barnabas non habemus hoc* (3) *operandi potestatem* (I Cor., IX, 6)? (b) Et utique receptor apud Ecclesias Epistola Barnabæ (c) illo apocrypho Pastore mæchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere, nec rursus fundamenta pœnitentiæ jacere ab operibus mortuorum: *Impossibile est enim, inquit, eos qui semel illuminati sunt, et donum cœlestis gustaverunt, et participaverunt Spiritum Sanctum, et verbum Dei dulce gustaverunt, occidente jam ævo cum exciderint, rursus revocari* (4) *in pœnitentiam, reficientes cruci in semetipsos Filium Dei et decorantes. Terra enim quæ bibit sæpius devenientem in se humorem, et peperit herbam aptam his propter s et colitur, benedictionem Dei consequitur: proferens autem spinas, reprobata et maledictioni proxima, cujus finis in exustionem* (Hebr., VI, 4, 8). Hoc qui ab Apostolis didicit et cum Apostolis docuit, (d) nunquam mæcho et fornicatori secundam pœnitentiam promissam ab Apostolis norat; optime enim legem interpretabatur, et figuras ejus jam in ipsa veritate servabat. Ad hanc denique speciem disciplinæ de leproso cautum fuit: *Si autem varietas effloruerit in cutem, et totam cutem texerit a capite usque ad pedes per omnem conspectum, et sacerdos cum viderit, emundabit eum, quoniam convertit in album, mundus est. Qua vero die visus fuerit in ejusmodi color vivus, inquinatus est* (Levit., XIII, 12, 13). Conversum enim ho-

minem de pristino carnis habitu in candorem fidei, quæ vitium et macula æstimatur in sæculo, et totum novatum mundum volo intelligi, qui jam non sit varius, non sit de pristino et novo adpersus. Si vero post abolitionem in vetustatem aliquid ex illa revixerit, rursus in carne ejus quod emortuum delicto habebatur, immundum judicari, nec expiari jam a sacerdote. Ita mæchia de pristino recidiva et unitatem novi coloris, a quo fuerat exclusa, commaculans, immundabile est vitium. Item de domo: *Si quæ maculae et cavositates annuntiatae in parietibus sacerdoti fuissent, priusquam introiret ad inspiciendam eam, jubet auferri de domo omnia, ita immunda non futura quæ domus essent. Dehinc introgressus sacerdos, si invenisset cavositates viridicantes vel rubescentes, et adspicere earum humiliores citra parietinam formam; exiret ad januam et secerneret domum illam septem diebus. Dehinc, die septima regressus, si animadvertisset diffusum in parietibus tactum illum, imperaret extrahi eos lapides in quibus lepra fuisset, et abjici extra civitatem in locum immundum, et sumi alios lapides politos et solidos, et reponi loco pristinarum, et pulvere alio infini domum* (Levit., XIV, 34-42). Oportet enim cum pervenitur ad summum sacerdotem Patris Christum, de domo hominis nostri in tempore hebdomadis auferri omnia impedimenta prius, ut munda sit quæ remanet domus, caro et anima; et ubi introierit eam sermo Dei, et invenerit maculas ruboris et viroris, extrahat statim, et abjici foras sensus mortiferos et cruentos; nam et Apocalypsis viridi equo mortem, russeo autem praeliatorem imposuit (Apoc., VI, 4, 8): proque illis politos et in compaginem aptos et firmos substruit lapides, (e) quales in Abrahamæ fiunt, ut ita homo habilis Deo sit. *Quod si post recuperationem et refor-*

LECTIONES VARIANTES.

- (1) Redundanti Lat.
(2) Auctoritati viri Fran.

- (3) Hoc abest Par.
(4) Revocari Lat.

COMMENTARIUS.

CAP. XX. — (a) *Alicujus etiam comitis apostolorum.* Quasi Petrus et Paulus adeo præ cæteris fuerint apostoli, ut cæteri ipsorum comites ac discipuli censerantur. Sic autem et Barnabas ipse Apostolus, a Clemente Alexandrino, lib. II. *Strom.* apostolicus nuncupatur, καὶ συνεργός τοῦ Παύλου. Et lib. V, συνηργός τῷ Ἀποστόλῳ. Sed et Hieronymus in Epistolam ad Galatas, hæc verba, *Paulus apostolus, non ab hominibus, neque per hominem*, oblique in Petrum et in cæteros dicta videri posse ait, quod non ab apostolis Paulo sit traditum Evangelium, sed ab ipso Jesu Christo, qui et illos Apostolos elegerat. RIC.

(b) *Et utique receptor apud Ecclesias Epistola Barnabæ.* Hæc Tertulliani de Epistola ad Hebræos sententia refertur ab Hieronymo Catal. Script. Eccl. in Paulo. Ipse autem Hieronymus in Barnaba, scriptam fuisse ait a Barnaba Epistolam quæ ad ædificationem Ecclesiæ pertineret, verum inter scripturas apocryphas relata. Hæc ab Eusebio quoque recensetur ἐν τοῖς νόθοις. Et tamen pro legitima Barnabæ citatur a Clemente Alex.: et ab Origene, lib. I *contra Celsum*, catholica dicitur. Vidimus eam græce, fere integram, penes doctissimum virum Jac. Sirmundum, cum latina quoque interpretatione antiqua. Tota autem constat argumentis iisdem quibus utitur Septimius

noster libro *adversus Judæos*, et lib. *adversus Marcionem* tertio. RIC. — Hanc autem epistolam detexerat noster Hugo Menardus inter Mss. codices monasterii Corbeiensis, primusque illam publici juris fecit. F. DD.

(c) *Illo apocrypho Pastore mæchorum.* Mæchos appellat psychicos, qui *Pastoris* librum receperant, de quo supra.

(d) *Nunquam mæcho et fornicatori, etc.* Quem Auctor perperam de pœnitentia secunda interpretatur locum jam citatum (Hebr., VI), alii veteres de iteratione baptismi intelligunt, et nominatim B. Ambrosius, lib. *de Pœnit.*, cap. 2, et in comment.; Epiphanius (*Hæres.*, 59). Quo etiam accedit Chrysostomus, cum aliis Græcis ejus asseclis, dum eodem modo interpretatur illud Hebr. X: *Postquam accepimus veritatis agnitionem, non relinquimus hostiam pro peccatis...* Et certe pro hac sententia faciunt phrasæ latine, *eos qui semel illuminati sunt, et rursus renovari*; et græcæ voces, *παισιγενεας ἀνακαινίζειν*, quas usurpare solent veteres de baptizatis. PAM.

(e) *Quales in Abrahamæ fiunt.* Aut mente conciciendum, aut supplendum scriptura vocabulum *filios*: alludit enim ad illud: *Posse Deum de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ* (Matth., III, 9). RIC.

incedamus. Si vero, inquit, in lumine incedamus, communionem cum eo habebimus, et sanguis Jesu Christi Domini nostri emundat nos ab omni delicto (*Ibid.*, 5, sqq.). Ergo in lumine incedentes delinquimus, et in lumine delinquentes emundabimur? Nullo pacto. Qui enim delinquit, non in lumine est, sed in tenebris. Unde et ostendit quomodo emundabimur a delicto, in lumine incedentes, in quo delictum agi non potest, adeo sic emundari nos ait, non qua delinquamus, sed qua non delinquamus. Incedentes enim in lumine, tenebris vero non communicantes, emundati agemus, non depono, sed non admissio delicto. Hæc est enim in vis Dominici sanguinis, ut quos jam delicto mundarit, et exinde in lumine constituerit, mundos exinde præstet, si in lumine incedere perseveraverint. Sed subjicit, inquit: Si dicamus nos delictum non habere, seducimus nosmetipsos, et veritas non est in nobis. Si confitemur delicta nostra, fidelis et justus est ut dimittat ea nobis, et emundet nos ab omni injustitia (*Ibid.*, 8, 9): nunquid ab immunditia? Aut si ita est, ergo et ab idololatria. Sed aliud in sensu est. Ecce enim et rursus: Si dicamus, ait, nos non deliquisse, mendacem facimus illum, et sermo ejus non est in nobis (*Ibid.* 10). Eo amplius: Filioli, hæc scripsi vobis, ne delinquatis; et si deliqueritis, advocatum habemus apud Deum Patrem Jesum Christum justum, et ipse placatio est pro delictis nostris (*I Joan.*, II, 1, 2). Secundum hæc, inquit, et delinquere nos et veniam habere constabit. Quid ergo fiet, cum procedens aliud invenio? negat enim nos omnino delinquere, et in hoc plurimum tractat, ut nihil tale concedat, proponens semel a Christo delicta deleta, non habitura postea veniam: in quo (1) nos sensus ad admonitionem castimonie demandat. Omnis, inquit, qui habet spem istam, castificat semetipsum, quia et ille castus est. Omnis qui facit delictum, et iniquitatem facit, et delictum est iniquitas. Et scitis quod ille manifestatus sit, ut auferat delicta; utique hactenus admittenda; siquidem subjungit: Omnis qui manet in illo, non delinquit: omnis qui delinquit, neque vidit, neque cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat: omnis qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est. Qui facit delictum, ex diabolo est, quoniam diabolus a primordio delinquit. In hoc enim manifestatus est filius Dei, ut solvat opera diaboli. Nam et solvit, liberans hominem per lavacrum, donato chirographo mortis. Et ideo omnis qui ex Deo nascitur, non facit delictum, quia semen Dei manet in illo; et non potest delinquere, quia ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli (*I Joan.*, III, 3, 40). In quo, nisi illi non delinquendo, ex quo de Deo

nati sunt; isti delinquendo, quia de diabolo sunt; perinde atque si nunquam sint ex Deo nati? Quod si dicit: Qui non est justus, ex Deo non est, qui non pudicus, quomodo rursus ex Deo fiet, qui jam esse desiit? Juxta est igitur ut excidisse sibi dicamus Joannem in prima quidem Epistola (1, 8) negantem nos sine delicto esse, nunc vero præscribentem non delinquere omnino: et illic quidem aliud de venia blandientem, hic vero districte negantem filios Dei quicumque deliquerint. Sed absit. Nam nec ipsi excidimus a qua digressi sumus distinctione delictorum. Et hic enim illam Joannes commendavit, quod sint quedam delicta quotidianæ incursionis, quibus omnes simus objecti. Cui enim non accidit, aut irasci inique, et ultra solis occasum; aut et manum immittere, aut facile maledicere, aut temere jurare, aut fidem pacti destruere; aut verecundia aut necessitate mentiri? (a) in negotiis, in officiis, in quæstu, in victu, in visu, in auditu quanta tentamur, ut si nulla sit venia istorum, nemiui salus competat! Horum ergo erit venia per exoratore[m] Patris Christum. Sunt autem et contraria istis, ut graviora et exitiosa, quæ veniam non capiant, homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia, utique et mœchia et fornicatio, et si qua alia violatio templi Dei. (b) Horum ultra exorator non erit Christus; hæc non admittet omnino qui natus ex Deo fuerit, non futurus Dei filius, si admiserit. Ita Joanni ratio constabit diversitatis, distinctionem delictorum disponenti (2), cum delinquere filios Dei nunc adnuit, nunc abnuit. Prospiciebat enim clausulam literarum suarum, et illi præstruebat hos sensus, dicturus in fine manifestus: Si quis scilicet fratrem suum delinquere delictum non ad mortem, postulabit, et dabit ei vitam Dominus, qui non ad mortem delinquit. Est enim delictum ad mortem? non de eo dico ut quis postulet (*I Joan.*, V, 16). Meminerat et ipse Hieremiam prohibitum a Deo deprecari pro populo mortalia delinquente (*Hier.*, VII, 16, XI, 14, XIV, 11). Omnis injustitia delictum est, et est delictum ad mortem. Scimus autem quod omnis qui ex Deo natus sit, non delinquit (*I Joan.*, V, 17, 18); scilicet delictum quod ad mortem est. Ita nihil jam superest, quam aut neges mœchiam et fornicationem mortalia esse delicta, aut irremissibilia fatearis, pro quibus nec orari permittitur.

CAPUT XX.

Disciplina igitur Apostolorum proprie quidem instruit ac determinat principaliter sanctitatis omnis erga [templum Dei antistitem], et ubique de Ecclesia eradicantem omne sacrilegium pudicitie (3), sine

LECTIONES VARIANTES.

(1) Quæ Seml. Oberth.

(2) Joannis... disponentis Wouw. cod.

(3) Impudicitie Lat.

COMMENTARIUS.

(a) In negotiis, in officiis, in quæstu. Hinc igitur manifestum est etiam priscos illos Christianos, homines fuisse, nempe humanioribus istis peccatis obnoxios.

RIC.

(b) Harum ultra exorator non erit Christus. Humanior fuit Augustini sententia, lib. de Fide et operibus.

Nam et his pœnitentiam non negat: Qui autem opinantur, inquit, et cætera cleemosynis facite compensari, tria tamen mortifera esse non dubitent excommunicatione, donec pœnitentia humilior sanetur, impudicitiam, idololatriam, homicidium. RIC.

bus veniam, sed cum plurium malo non vult. De tua A nunc sententia quæro, unde hoc jus Ecclesiæ usurpes. Si, quia dixerit Petro Dominus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; tibi dedi claves regni cœlestis*, vel: *Quæcumque alligaveris vel solveris in terra, erunt alligata vel soluta in cœlis* (Matth., XVI, 18, 19); idcirco præsumis et ad te (a) derivasse solvendi et alligandi potestatem, id est ad omnem Ecclesiam Petri (b) propinquam; qualis es evertens atque (c) commutans manifestam Domini intentionem personaliter hoc Petro conferentem: *Super te, inquit, ædificabo Ecclesiam meam*; et: *Dabo tibi claves*, non Ecclesiæ; et: *Quæcumque solveris vel alligaveris*, non quæ solverint vel alligaverint. Sic enim et exitus docet. In ipso Ecclesia exstructa est, id est per ipsum, (d) ipse clavem imbuat; vide quam: *Viri Israelitæ, B auribus mandate quæ dico; Jesum Nazarenum virum a Deo vobis destinatum* (Act., II, 22), et reliqua. Ipse denique primus in Christi baptismo reseravit aditum cœlestis regni, quo solvuntur alligata retro delicta, et alligantur quæ non fuerint soluta, secundum veram salutem; et Ananiam vinxit vinculo mortis; et debilem pedibus absolvit vitio valetudinis (Act., III, 7). Sic et in illa disceptatione custodiendæ necne legis, primus omnium Petrus Spiritu instinctus, et de nationum vocatione præfatus: *Et nunc, inquit, cur tentatis Dominum de imponendo iugo fratribus quod neque nos neque patres nostri sufferre valuerunt? Sed*

enim per gratiam Jesu credimus nos salutem consecuturos sicut et illi (Act., XV, 10, 11). Hæc sententia et solvit quæ omnia sunt legis, et alligavit quæ reservata sunt. Adeo nihil ad delicta fidelium capitalia potestas solvendi et alligandi Petro emancipata. Cui si præceperat Dominus etiam septuagies delinquenti in eum fratri indulgere (Matth., XVIII, 22); utique nihil postea alligare, id est retinere mandasset, nisi forte ea quæ in Dominum, non in fratrem quis admitteret; præjudicatur enim non dimittenda in Deum delicta, cum in homine admissa donantur. Quid nunc et ad Ecclesiam, et quidem tuam, psychicæ? Secundum enim Petri personam (e) spiritalibus potestas ista conveniet aut apostolo, aut prophetæ. Nam et Ecclesiæ proprie et (f) principaliter ipse est (g) Spiritus in quo est trinitas unius divinitatis, Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Illam Ecclesiam congregat, quam Dominus in tribus posuit. Atque ita exinde etiam numerus omnis qui in hanc fidem conspiraverint, Ecclesia (1) ab auctore et consecratore censetur. Et ideo Ecclesia quidem delicta donabit; sed Ecclesia Spiritus per spiritalem hominem, (h) non ecclesia numerus episcoporum: Domini enim, non famuli est jus et arbitrium; Dei ipsius, non sacerdotis.

CAPUT XXII.

At tu jam et in martyras tuos effundis hanc potestatem, (i) ut qui quæ ex consensione (2) vincula induit adhuc mollia, in novo custodiæ nomine, statim am-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Ecclesiæ alii.

C (2) Confessione Lat. Neand. Leop.

COMMENTARIUS.

Verba sunt catholicæ, quem psychicum vocat. RIC.

(a) *Et ad te derivasse solvendi et alligandi potestatem.* Major fides habenda Auctori cum adhuc catholicus esset, quam nunc hæretico et contra Ecclesiam ex proposito maxime hoc capite scribenti. Proinde antidoti loco sufficienti loci Auctoris quibus non semel *super Petrum* (non modo in ipso, id est per ipsum, sicut hic calumniatur) exstructam Ecclesiam fatetur, nempe lib. de *Præscript.*, cap. 22, et lib. IV *adversus Marcionem*; vel cum in hæresim lapsus esset, lib. de *Monogamia*, cap. 8... Et vero non personaliter B. Petro dumtaxat id dictum, sed derivatum quoque in ejus successores, atque adeo Ecclesiam romanam ibidem videre est ex Patribus PAM.

(b) *Ad omnem Ecclesiam Petri propinquam.* Hoc est, quæ originem suam ad Petrum referre possit. Sed et aliæ quæ licet nullum ex apostolis vel apostolicis auctorem suum proferant, tamen in eadem fide conspirantes, non minus apostolicæ deputantur, pro consanguinitate doctrinæ. Sic ipse libro de *Præscript. hæreticorum*. RIC.

(c) *Commutans manifestam Domini intentionem, personaliter hoc Petro conferentem: Super te, inquit, ædificabo Ecclesiam meam.* Non recte citantur a Septimio verba Christi, quæ sunt apud Matth. XVI, 18. Ad ea vero sapientissimæ sunt observationes Chrysostomi. RIC.

(d) *Ipse clavem imbuat.* Primus seræ clavem inseruit; clave a Deo concessa uti cepit. Sic lib. de *Jejuniiis: Ubi jam restitutio hominis imbuti potuit.* RIC.

(e) *Spiritalibus potestas ista conveniet.* Paracleticis, quos opponit Psychicis. RIC.

(f) *Principaliter ipse est spiritus, in quo trinitas.* Spiritus est quem Montano tribuit, et trinitatem, ut putat Pamelius, intelligit non sine stupore et demen-

tia, Montanum, Priscam et Maxillam. LE PR.

(g) *Spiritus, in quo est trinitas unius divinitatis.* Hæc adjectis videtur in opprobrium Pontificis Romani, quasi de Trinitate cum Praxeæ sentiret. Sic enim *adversus Praxæ: Dno negotia diaboli Praxeæ Romæ procuravit: prophetiam expulit, et hæresim intulit; Paracletum fugavit, et Patrem crucifixit.* RIC.

(h) *Non Ecclesia numerus episcoporum.* Ecclesia, inquit, delicta donabit, sed Ecclesia Spiritus, hoc est Ecclesia quæ Spiritu gloriatur, qui Deus est, qui solus delicta donare potest; non ecclesia quæ vincit numero episcoporum. Paracleticam sive Montanicam suam paucitatem opponit multitudini Catholicorum. Sic enim ait libro de *Jejuniiis*, majorem vim imperitorum, apud gloriosissimam scilicet multitudinem psychicorum. RIC.

CAP. XXII. — (i) *Ut quisque ex consensione vincula induit adhuc mollia.* Notat quorundam psychicorum technas, qui ex compacto sese in carcerem dabunt, et vincula inducunt, ut incepti martyrii fama simplices fidelium, seu viros, seu feminas, ob fornicationem forte ab Ecclesia relegatos, consolandi martyris adfectu in carcerem ventitantes, fallerent, ac novis libidinum maculis contaminatas ad Ecclesiam remitterent cum literis pacis et communicationis. Quales pacis literæ ab ejusmodi nebulonibus, qui de sua ipsi pace periclitabantur? Hæc Septimius de Catholicis sub *psychicorum* nomine, sed jam insensus auctoritati Catholicæ. RIC. — Ex eo quod sequitur: *Illam Ecclesiam congregat quam Dominus in tribus posuit, et proinde non Ecclesia numerus episcoporum, videor mihi colligere, etiam eo demeritæ venisse auctorem, ut trium nomine in quibus consistit Ecclesia, intellexerit Montanum, Priscam et Maximillam.* PAM.

mationem (a) rursus sacerdos animadverterit in eadem A domo de pristinis caussis (1) aliquid et maculis (b), immundam eam pronuntiavit, et jussit deponi materias et lapides et omnem structuram ejus, et abjici in locum immundum (Levit., XIV, 43-45). Hic erit homo caro atque anima, qui post baptisma et introitum sacerdotum reformatus, denuo resumit scabra et maculas carnis, et abjicitur extra civitatem in locum immundum; deditus scilicet Satanæ in carnis interitum (I Cor., V, 4, 5); nec amplius reedificatur in Ecclesia post ruinam. Sic et de familia concubitu, quæ homini esset reservata, necdum redempta, necdum liberata: *Prospicietur, inquit, illi, et non morietur* (Levit., XIX, 20), quia nondum est manumissa cui servabatur. Nondum enim caro a Christo manumissa, cui servabatur, impune contaminabatur, ita jam manumissa non habet veniam (c).

CAPUT XXI.

Hæc si Apostoli magis norant, magis utique curabant. Sed et in hunc jam gradum decurrant, (d) excernens inter doctrinam Apostolorum et potestatem. (e) Disciplina hominem gubernat, potestas adsignat, seorsum quod potestas, spiritus autem Deus. Quid autem docebat? non communicandum operibus tenebrarum (Ephes., V, 11). Observa quod jubet. Quis autem poterat donare delicta? (f) hoc solius ipsius est. (g) Quis enim dimittit delicta, nisi solus Deus (Marc., II, 7)? et utique mortalia quæ in ipsum fuerint admissa et in templum ejus; nam tibi quæ in te reatum habeant, etiam septuagies septies juberis in-

dulgere in persona Petri (Matth., XVIII, 22). Itaque, si et ipsos beatos Apostolos tale aliquid indulsisse (2) constaret, cujus venia a Deo, non ab homine, competeret, non ex disciplina, sed ex potestate fecisset. Nam et mortuos suscitaverunt, quod Deus solus; et debiles redintegraverunt, quod nemo nisi Christus; imo et plagas inflixerunt, quod noluit Christus. Non enim decebat eum sævire, qui pati venerat. Percussus est Ananias et Elimas, Ananias morte, Elimas cæcitate (Act., V, 5, XIII, 11), ut hoc ipso probaretur (3) Christum et hæc facere potuisse. Sic et prophetæ eadem et cum ea mœchiam pœnitentibus ignoverant, quia et severitatis documenta fecerunt. (h) Exhibe igitur et nunc mihi, apostolice, prophetica exempla, (i) et agnoscam divinitatem, et vindica tibi delictorum ejusmodi remittendorum potestatem. Quod si disciplinæ solius officia sortitus es, nec imperio præsidere, sed ministerio, quis aut quantus es indulgere? qui neque prophetam, nec apostolum exhibens, cares ea virtute cujus est indulgere? Sed habet, inquis, potestatem Ecclesia delicta donandi. Hoc ego magis et agnosco et dispono, qui ipsum Paracletum in prophetis novis habeo dicentem: Potest Ecclesia donare delictum, sed non faciam, ne et alia delinquant. (j) Quid, si pseudopropheticus spiritus pronuntiavit? Atqui magis eversoris fuisset, et semetipsum de clementia commendare, et ceteros ad delinquentiam temperare. Aut si et hoc secundum spiritum veritatis adfectare festivit, ergo spiritus veritatis potest quidem indulgere fornicatori-

LECTIONES VARIANTES.

(1) Cavis Lat.

(2) Si et ipsis beatis apostolis... indulsisset Par.

C (3) Ipsum probaret Par.

COMMENTARIUS.

(a) Post recuperationem et reformationem. Itaque recuperationem hic dicit pro curatione et sanatione, ut supra immunditiam dixit irrecuperabilem. RIC.

(b) De pristinis caussis aliquid et maculis. Latinius scribendum monuit cavis. Non temere; nam supra legimus maculas et carositates. Visum tamen retineri caussis, quia hoc vocabulo Septimius frequenter et labes et vitia significat. Sic supra quas dixerat caussas, explicat schismata, æmulationes, discessiones, præsumptiones, etc. RIC.

(c) Jam manumissa non habet veniam. Atqui neque hic recte concludit Auctor post manumissionem non haberi veniam adulterii, eo quod illa familia reservata, id est desponsata erat alteri viro; quod non incurreretur, si manumissa tantum esset; et sic nihil ad institutum Auctoris. PAM.

CAP. XXI. — (d) Excernens pro discernens. PAM.

(e) Disciplina hominem gubernat; potestas adsignat, seorsum quod potestas, spiritus autem Deus. Hæc corrupta esse nemo negaverit. Quis autem absque veterum exemplarium auctoritate certi quidquam repromittat? Tamen et juvabit non nihil interim tentasse. Nam et sensus et verba redire videntur si legimus, *Disciplina hominem gubernat: potestas adsignat. Seorsum, quid potestas? Spiritus, Spiritus autem? Deus.* RIC. — Latinius hunc locum sic emendat: *Potestas assignat; sed rursus, quid potestas, spiritus. Spiritus autem Deus est* (Joan., IV, 24). EDD. — Potestas hominem adsignat, demonstrat, eximium ostendit, *χωρητῆρις*. Itaque, data Petro potestas Petri personam adsignat, ut ad Petri duntaxat personam potestas pertinerit. Hoc vero ait Tertullianus. Sed visum aliter Patribus ple-

risque omnibus. RIC.

(f) Hoc solius ipsius est. Dei scilicet, sive Spiritus. RIC.

(g) Quis enim dimittit delicta, nisi solus Deus? In primis non Christi, sed Phariseorum hæc fuit affirmatio (Marc., II, 7; Luc., V, 21). Deinde sibi etiam tanquam homini communicatam eam potestatem Christus asserit, cum addit: *Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, etc.* Et vero eandem potestatem Apostolis communicavit, Matth., XVIII, 18. et maxime Joan., XX, 23: *Quorum remisistis, inquit, peccata, remittentur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Qua veritate Auctor convictus, etsi eam scripturam ex proposito omittat, quia sibi contrariam, tamen negare non potest ipsos beatos Apostolos tale aliquid indulsisse... Sed depravat, dum adjicit: *non ex disciplina, sed ex potestate fecisse; cum tamen... suæ ecclesiæ montanisticæ eam potestatem concessam fateatur.* PAM.

(h) Exhibe igitur et nunc mihi, apostolice. Apostolicum vocat eadem forma qua supra, Pontificem maximum, et Episcopum Episcoporum, et Pastorem bonum, et benedictum Papam. RIC. — Cum haud dubie de Romano Pontifice loquatur, vel hinc Ecclesiæ Romanæ confirmat auctoritatem, quod ejus caput apostolicum vocet, utpote apostolorum successorem, sicuti ipse apertius lib. IV *Carminum adversus Marcionem*, cap. 8. Remansit autem ea appellatio in hodiernum diem. PAM.

(i) Et agnoscam divinitatem. Et agnoscam te divina virtute ac potestate adsignatum. RIC.

(j) Quid si pseudopropheticus spiritus pronuntiavit?

mpellunt ingenia carnificis et genera pœna- A
s magis negavit, qui Christum vexatus, an
tatus amisit? qui cum amitteret (1), doluit?
an amitteret lusit? Et tamen illæ cicatrices
o prælio insculptæ, et utique (a) invidiosæ
istum, quia vicisse cupierunt, et sic quoque

gloriosæ, quia non vincendo cesserunt, in quas adhuc
et diabolus ipse suspirat, cum sua infelicitate, sed
casta; cum pœnitentia mœrente, sed non erubescente
ad Dominum de venia. (b) Denuo dimittitur eis qui pec-
culariter negaverunt; (c) solis illis caro infirma est.
Atqui nulla tam fortis caro, quam quæ spiritum elidit.

LECTIONES VARIANTES.

arteret *Senf. Oberth.*

COMMENTARIUS.

a gravissimum, pro quo tot supplicia in veteri
L. utque instituti ritus pœnitendi. LE PR.
vidiosæ apud Christum. Invidiam facientes
Sic lib. de Fuga, *Malo invidiam ei facere per
m ipsius pereundo.* Diximus supra. RIC.
mo dimittitur eis qui peculiariter negaverunt.
ritati pudor, et mutare sententiam nobis li-
negare non licet in authentico scriptum
enuo dimittitur eis qui peculiariter negaverunt. B
lausula sequens evincit. Ludit Afer ambiguo
et jaculum torquet in Psychicos, quale supra,
eriores botulos iisdem objecit, qui luxuria
tur, et nuptias repetitas probarent: *Denuo, in-
mittitur eis qui peculiariter negaverunt.* Quasi
Hominibus bene vasatis et bene pecuniatis
psychici, qui pœnitentiam indulgent mœchis,

vase ac peculio suo abutentibus, adeoque Christum
negantibus, quoties membra sua, quæ fuere Christi,
faciunt membra meretricis. Peculiariter Christum ne-
gant qui de peculio suo ludunt, adversus datam
Christo fidem. RIC.

(c) *Solis illis caro infirma est.* Libidinosi, mœchis,
fornicatoribus. Psychicorum disciplinam vituperat,
qui de tribus defectis mortiferis, idololatria sive nega-
tionæ, homicidio, et mœchia, solis mœchis Eccle-
siam redderent, quæ magis reddenda videretur ido-
lolatris, sive negantibus, post expressam violentia
tormentorum idololatriam sive negationem pœnitenti-
bus, cum isti, non nisi asperitate tormentorum coacti,
at mœchi et fornicatores, per libidinem et volupta-
tem sponte ipsi suapte, peccaverint. RIC.

QUINTI SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI

DE PALLIO ^(d)

LIBER.

MENTUM. — Hoc opusculum pro pallio apolo- C
se, satirico sale inspersam, apud Carthagi-
habitam eruditi consentiunt. Cum enim a popula-
is reprehenderetur, quod togam pallio commu-
toc est, quod Christi militiæ nomen dedisset,
hac apologia illi occurrit: noluitque sibi in-
iæ crimen adharere, fuisseque semper in
verso ab ipsius conditu officiorum commutationes.

CAPUT PRIMUM.

ipes semper (e) Africæ (f), viri Carthaginien-

ses, vetustate nobiles, novitate felices, gaudeo vos tam
prosperos temporum, cum ita vacat ac juvat, (g) ha-
bitus denotare. Pacis hæc et annonæ (2) otia: ab
imperio et a cælo bene est. Tamen et vobis habitus
aliter olim; tunicæ fuere, et quidem in fama (h) de
subteminis studio, et (i) luminis concilio (3), et
mensuræ temperamento; quod neque trans crura
prodigæ, nec intra genua inverecundæ, nec brachiis
paræ (j) (4), nec manibus arctæ, (k) sed nec cingulo
sinus dividere (5) expetitur: (l) quadrata justitia

LECTIONES VARIANTES.

annonæ et otia *Salmasius.*
usilio *Rhen. Franq. Paris.*

(4) *Paræ Fran. Par. paræ Rhen.*

(5) *Dividente expedita Rhen. expeditum Salm.*

COMMENTARIUS.

e Pallio. Multa in hanc rem, adeoque ad to- D
sculi lucem præclara tradidit Cl. Salmasius,
e ad veterum exemplarium fidem accuratis-
iam vero nos ubique fere hic sequimur. RIC.
1.—(c) *Principes semper Africæ.* Cum Tertul-
oto hoc libello de variis totius orbis, urbium,
que rerum mutationibus tractare debeat, de pœ-
a etiam Carthaginensium habitus et *πολιτεία*
one, nihil tamen eos quantum ad primatum attinet
e, initio libelli hujus statim contestatur. SALM.
Principes semper Africæ. Africæ principatum per-
arthaginienses solos fuisse nemo ambigit; in
easum ita locutus est Apuleius, lib. III *Florid.*
illudque bis repetit: quod forte aliis observari
MERC.

Habitus denotare. Denotare Tertullianus usur-
notare sive taxare. RHEX.

De subteminis studio. Commendat eas tunicas
teminis studio, quod studiose nimirum diligen-
textæ essent. Per subtemen fortasse totam tex-

turam intelligit. SALM.

(i) *De luminis concilio.* Hoc est, ob bene commissa
et comparata colorum temperamenta. Ipse apertissi-
me interpretatur, lib. de *Pudicitia.* Lumen de pur-
pura dicitur. Plinius, IX, ubi de purpura: *Omnem
vestem illuminat,* et apud Trebellium Pollionem, *Chla-
mides veri luminis.* Concilium autem intellige concilia-
mentum, seu conciliationem. RIC.

(j) *Nec brachiis paræ.* Verissimum est quod notavit
Salmasius ex veteribus libris legendum, *paræ,* ut di-
catur *parus* (quemadmodum, *rarus*). RIC. — A quo
adjectivo ortum esse adverbium *parum,* ut a *nimis* ni-
mum, videtur Salmasio. LEOR.

(k) *Sed nec cingulo sinus dividere expetitur.* Sic ve-
teres libri. Hoc est, Olim non expetebant nec curaban-
Carthaginenses sinus vestis dividere. LEOR.

(l) *Quadrata justitia beatæ in viris stabant.* Justitiam
tunicarum dicit eo sensu, quo (*advers. Hermogenem*),
justitiam notationis neutram in partem inclinantis.
LEOR. — Justitiam vocat *τιν συμμετρῶν.* SALM.